

Odnos između ljudi i životinja: pas u službi čovjeka kroz povijest

Matković, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:230844>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

**ODNOSI IZMEĐU LJUDI I ŽIVOTINJA: PAS U SLUŽBI
ČOVJEKA KROZ POVIJEST**

Diplomski rad

Studentica: Petra Matković

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

**ODNOSI IZMEĐU LJUDI I ŽIVOTINJA: PAS U SLUŽBI
ČOVJEKA KROZ POVIJEST**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Brigita Miloš

Studentica: Petra Matković

Rijeka, rujan 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom: *Odnosi između ljudi i životinja: Pas u službi čovjeka kroz povijest* te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Petra Matković

Datum: 1. rujan, 2023. godine

Vlastoručni potpis: _____

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada jest odnos između životinja i ljudi kroz povijest; konkretno uloga psa u službi čovjeka, koja se mijenjala kroz vrijeme. Čovjek i životinje su nerazdvojno povezani, bilo to u nekakvom skladu, međuodnosu koji je koristan za obje strane ili sukobu. Pas kao čovjekov najbolji prijatelj, kućni ljubimac te pomoć u medicini i različitim javnim službama je na neki način novina našega doba, s obzirom da je u povijesti prvenstveno služio kao čuvar kuća, ostalih životinja te u lovu. U radu se pokušava prikazati promjene kroz koje je pas prolazio u međuodnosu s čovjekom te kako je došao do današnjeg statusa jednog od najpoželjnijih životinjskih „pomoćnika” u raznim područjima djelovanja u službi čovjeka. Rad se sastoji od dva dijela, gdje prvi obrađuje teorijski dio studija odnosa životinja i ljudi, razvoja i anatomije psa kroz povijest te se bavi odnosom psa i čovjeka kroz povijest do danas. Drugi dio pokušava istražiti uloge psa u službi čovjeka danas; kroz intervju s ljudima korisnicima pasa pomagača, terapijskih pasa te pasa vodiča, ali i radnih pasa te onih koji blisko surađuju na svom poslu s njima. Cilj je doznati na koji način se uloga psa u čovjekovoj službi mijenjala i koje su glavne prednosti takvog odnosa danas, te na koje načine psi mogu utjecati na zdravlje pojedinca, ali i dobrobit cijeloga društva.

Ključne riječi: *životinje, pas, ljudsko-životinjski odnosi, čovjek, služba, psi vodiči, psi pomagači, terapijski psi, radni psi*

ABSTRACT

The topic of this thesis is the relationship between animals and humans throughout history; specifically the role of the dog in the service of man, which changed over time. Humans and animals are inseparably connected, whether in some kind of harmony, mutually beneficial relationship or conflict. The dog as man's best friend, pet, and help in medicine and various public services is in a way a novelty of our time, given that in history it primarily served as a guard for houses or other animals and as a help in hunting. The paper tries to credibly show the changes that the dog went through in its relationship with man and how it reached today's status as one of the most desirable animal "helpers" in various fields of activity in the service of man. The work consists of two parts, where the first deals with the theoretical part of the study of the relationship between animals and humans, the development and anatomy of dogs throughout history, and deals with the relationship between dogs and humans throughout history until today. The second part tries to investigate the role of the dog in the service of man today, and through interviews with people who are users of working dogs or work closely in their job with them. The goal is to find out how and why the role of the dog in man's service has changed and what are the main advantages of such a relationship today, in what ways dogs can influence the health of the individual, but also the well-being of the entire society.

Key words: *animals, dog, human-animal relations, man, service, guide dogs, assistance dogs, therapy dogs, working dogs*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Metode istraživanja i struktura rada.....	1
2. PORIJEKLO PSA I UROĐENA PONAŠANJA.....	3
2.1. Porijeklo i domestikacija psa.....	3
2.2. Urođena ponašanja i pseći refleksi.....	5
3. PAS U SLUŽBI ČOVJEKA KROZ POVIJEST.....	8
3.1. Pas u službi čovjeka u dalekoj prošlosti.....	8
3.2. Pas u službi čovjeka u srednjem vijeku.....	11
3.3. Pas u službi čovjeka u doba prosvjetiteljstva.....	12
3.4. Pas u službi čovjeka danas.....	13
4. UČINCI INTERAKCIJE PSA I ČOVJEKA.....	14
4.1. Učinak interakcije čovjeka i psa na fizičko zdravlje.....	15
4.2. Učinak interakcije čovjeka i psa na psihološko zdravlje i kognitivni razvoj.....	15
4.3. Učinak interakcije čovjeka i psa na društveni život i aktivnosti.....	16
5. PSI POMAGAČI U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	17
5.1. Počeci školovanja pasa vodiča u Hrvatskoj.....	17
5.2. Zakon o psima pomagačima u Republici Hrvatskoj.....	18
6. ŠKOLOVANJE I KATEGORIZACIJA PASA POMAGAČA.....	21
6.1. Školovanje pasa pomagača.....	21
6.2. Psi pomagači ljudima sa zdravstvenim problemima.....	21
6.2.1. Pas kao vodič slijepoj osobi.....	23
6.2.2. Pas kao pomagač gluhoj osobi.....	30
6.2.3. Pas kao pomoć osobama oboljelim od dijabetesa.....	31
6.2.4. Psi pomagači ljudima u invalidskim kolicima.....	32
6.2.5. Psi pomagači ljudima s mentalnim poteškoćama.....	34
6.2.6. Terapijski psi.....	35
7. RADNI PSI U JAVNIM SLUŽBAMA.....	40
7.1. Radni psi u policiji.....	40
7.2. Radni psi u vojsci.....	43
7.3. Radni psi u gorskim službama spašavanja.....	45
8. PAS KAO KUĆNI LJUBIMAC.....	47

9. ZAKLJUČAK.....	50
10. LITERATURA.....	52
11. PRILOZI.....	57

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Temeljni cilj rada je proučavanje odnosa psa i čovjeka kroz povijest do danas u teorijskom dijelu, a naglasak kod praktičnog dijela rada i istraživanja je na suvremenoj upotrebi pasa pomagača i radnih pasa u Republici Hrvatskoj. Psi predstavljaju prve životinje koje je čovjek pripitomio i putem selektivnog uzgoja dobivena su različita morfološka te ujedno anatomski obilježja, te isto tako i različiti oblici ponašanja pasa, a time se kroz cjelokupnu povijest mijenjala i njegova uloga. Pas je u službi čovjeka obnašao različite funkcije kroz povijest do danas i temeljni cilj je doznati na koji način se uloga psa u čovjekovoj službi mijenjala, te na koje načine psi mogu utjecati na zdravlje pojedinca danas, ali i kako mogu pomoći različitim javnim službama u njihovom radu za dobrobit cijeloga društva.

1.2. Metode istraživanja i struktura

Rad se temelji na teorijskoj obradi stručne literature i intervjuima ljudi koji su korisnici usluga pasa pomagača, vodiča i terapijskih pasa, te onih koji žive s njima u ulozi kućnog ljubimca. Teorijski je obrađeno i područje ljudi koji blisko surađuju s psima na poslovnim zadacima, poput policije, vojske i Hrvatske gorske službe spašavanja. Na temelju analize teorijskog dijela rada prikupljaju se podaci koji nam olakšavaju uočavanje i otkrivanje određenih promjena u suodnosu čovjeka i psa kroz povijest do danas, a metodama istraživanja i intervjuiranja pojedinih slučajeva iz prakse otkrivamo kako teorijski dio funkcionira u praktičnom smislu te potvrđujemo ili opovrgavamo iznesene činjenice iz teorijskog dijela istraživačkog rada.

U uvodnom dijelu rada prikazani su predmet i cilj rada, struktura rada i metode istraživanja koje su korištene u radu, dok se u nastavku osvrćemo na opis temeljnih karakteristika pasa i njihovih refleksa, odnosa psa i čovjeka tijekom povijesti, psa kao kućnog ljubimca danas, utjecaja psa na razne komponente čovjekova zdravlja, klasifikaciju pasa pomagača i radnih pasa općenito. Naposljetku se bavimo konkretnim slučajevima ljudi koji koriste usluge pasa pomagača, vodiča, terapijskih pasa, onih koji ih imaju isključivo kao kućne ljubimce te ljudi koji blisko surađuju s istima na policijskim poslovima, vojsci ili uz Hrvatsku gorsku službu spašavanja u svakodnevnom životu.

Intervjui za korisnike pasa pomagača, vodiča i terapijskih pasa i vlasnika pasa kao kućnih ljubimaca su odrađivani na različitim javnim mjestima, ali i domovima korisnika, putem intervjua licem u lice ili telefonskog intervjua:

- Intervju sa Tomislavom V., korisnikom psa vodiča, obavljen je 23. ožujka 2023. godine, na području javnih površina Grada Đakova, te 12. lipnja 2023. godine na području Grada Osijeka
- Intervju sa Damirom S., korisnikom psa vodiča, obavljen je 27. ožujka 2023. godine, na području Grada Splita, na javnim površinama te u domu korisnika
- Intervju sa Ninom D., korisnicom psa pomagača, obavljen je na području Grada Zadra, u domu korisnice
- Intervju sa Anom I., majkom čiji je sin korisnik terapijskog psa, obavljen je 13. travnja 2023. godine, na području Velike Gorice, u domu korisnika
- Intervju sa Ljiljanom V., vlasnicom psa kojeg drži isključivo kao kućnog ljubimca, obavljen je putem telefonskog poziva, 09. kolovoza 2023. godine

2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PSA

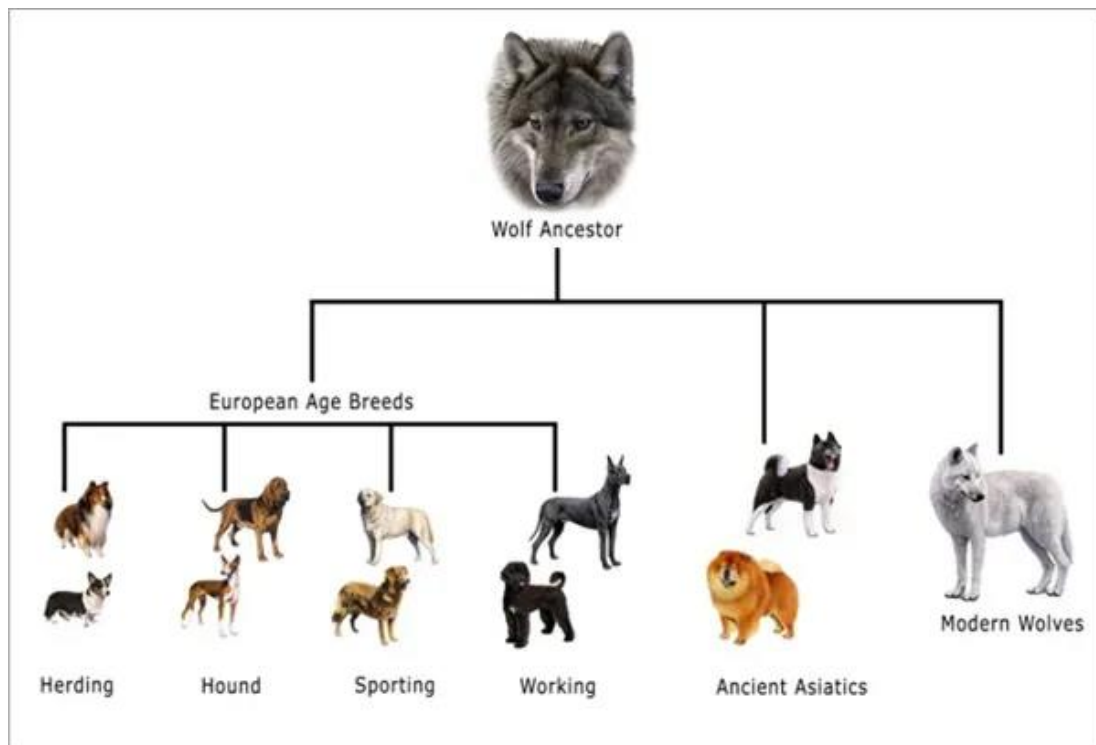
Kada se govori o psima, nekolicina ljudi smatra da je, kako poznata izreka navodi "pas čovjekov najbolji prijatelj". Pseća odanost, inteligencija i ljubav u kombinaciji sa čovjekovim pripitomljavanjem kroz povijest nerijetko rezultiraju vrlo bliskim odnosom između psa i čovjeka. Prema mnogim istraživanjima, psi na pozitivan način utječu na svoje vlasnike (Burić, 2006), te stoga ne čudi kako se pas kroz povijest, od prvenstvene uloge čuvara i goniča, počeo koristiti i kao pomagač u mnogim drugim područjima čovjekova života, gdje je prepoznat kao izuzetno koristan. U nastavku rada usmjerit ću se prema temeljnim karakteristikama psa, kako bi lakše mogli razumjeti određena ponašanja pasa, čiji je odnos s čovjekom u nastavku rada predmet istraživanja.

2.1. Porijeklo i domestikacija psa

U skladu s mnogim dilemama, i velikom pristupu pomalo kontradiktornih arheoloških otkrića, još uvijek se ne može u potpunosti utvrditi gdje je ili kada prvi put pripitomljen pas. Na temelju dostupnih istraživanja čini se vjerojatnim da se pripitomljavanje dogodilo prije više od 15 000 godina, ali ostaje nejasno gdje se to dogodilo i je li to bio jedan događaj ili rezultat višestrukih pripitomljavanja u različitim dijelovima Azije i Europe (Larson i sur. 2012). Međutim, bez obzira na lokaciju i vrijeme, možemo s velikom sigurnošću reći da se proces pripitomljavanja odvijao u fazama. Budući da je sivi vuk, navodni predak pasa koje poznajemo danas, bio potencijalno više agresivan prema ljudima od većine pasa, prva je faza uključivala selekciju za poslušnost tijekom pripitomljavanja (Coppinger i Schneider 1995). Nadalje, možemo uzeti za primjer i pripitomljenje srebrne lisice, u čijem slučaju je namjerna selekcija za pitomost u roku od nekoliko generacija rezultirala dramatičnim smanjenjem straha i agresije lisica prema ljudima, kao i široki raspon promjena u fiziologiji i morfologiji (Trut i sur. 2009). Možemo pretpostaviti kako su najraniji pripitomljeni vukovi i psi prošli kroz sličan proces, koji je za posljedicu rezultirao u potpuno drugačijem ponašanju pripitomljenih životinja od svojih prethodnika (Coppinger i Schneider 1995).

Ta nova životinja, domaći pas, doživjela je potom tisuće godina promjena i različitih načina pripitomljavanja ka procesu približavanja čovjeku. Dok su većina domaćih vrsta kao što su krave, ovce, svinje, kokoši i druge vrste uvelike posljedica selekcije za svojstva vezana uz proizvodnju, kao što su stope rasta, konverzija hrane, mišićna i/ili masna masa, proizvodnja jaja,

krzna ili dlake i drugog, psi su tradicionalno cijenjeni zbog svoje sposobnosti da obavljaju iznimnu raznolikost radnih i društvenih uloga, uključujući onu ulogu zaštitara, pomoćnika u lovu, tovarnih životinja, zabavljača, boraca, pastira, vodiča, a naposljetku i kućnih ljubimaca. Ukoliko se psi promatraju kao cjelina moguće je uvidjeti vrstu koja je prošla kroz temeljite promjene kako bi ispunila društvene zahtjeve ljudskih bića i bila prepoznatljiva u svojoj vrsti, prema onome što se danas naziva „*pasminom*“ (Boyko i sur., 2010).

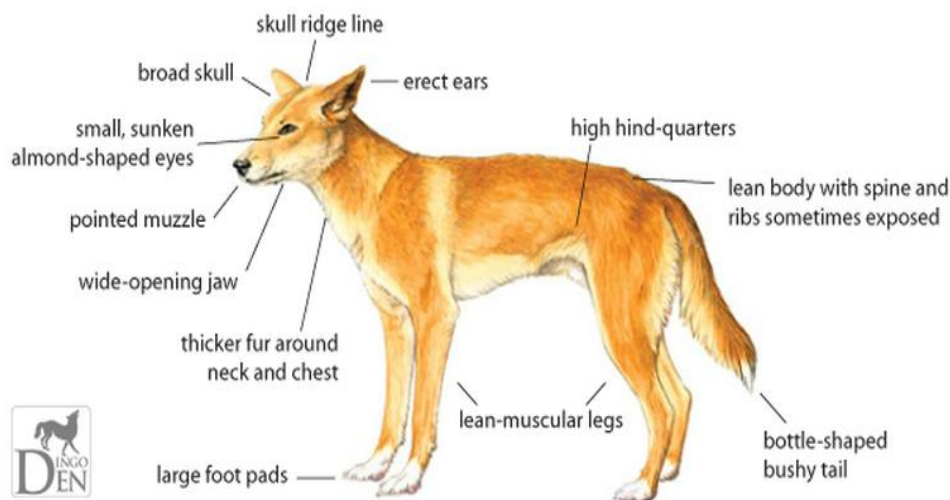

Slika 1. Porijeklo psa

(Izvor: <https://pethelpful.com/dogs/DOGS-What-are-they>)

Pas (*Canis Familiaris*) je sisavac, kralježnjak i zvijer. On pripada porodici pasa (*Candiae*) koja ujedno obuhvaća lisicu, čaglja, vuka kao i australskog dinga. Sukladno tome, kao što je već navedeno, smatra se kako je predak psu bila životinja koja je slična mješancu između vuka i čaglja (Bolha, 2014). Riječ je o životinjama koje vjerno služe (Collins, 2012), a postoje i određene informacije kako su psi pripitomljeni u kamenom dobu, odnosno prije 50 tisuća godina, na temelju crteža iz kamenog doba koji prikazuju proces lova ljudi zajedno s psima (Bolha, 2014). Tako su najstariji ostaci pitomih pasa upravo pronađeni u iskopinama europskih naseobina te datiraju iz kamenog doba. Upravo su ovi crteži izričito slični dingu, odnosno divljem psu koji je udomaćen u Australiji. Moguće je kako su se psi upravo zbog svoje

sklonosti skupljanju ostataka priklonili upravo čovjeku te u vrlo kratkom periodu razvili sposobnosti vješte i poslušne životinje. Pretpostavlja se da su počeci odnosa između čovjeka i psa nastali upravo kao rezultat međusobnog udruživanja nomadskih plemena te čopora vukova, tjerajući divljač po istim teritorijima (Ibid).

Slika 2. Prikaz dinga

(Izvor: <https://www.dingoden.net/facts.html>)

2.2. Urođena ponašanja i pseći refleksi

Iako su se psi prilagodili današnjem načinu života, odnosno načinu života suvremenog čovjeka, ipak se i dalje uočavaju određena urođena ponašanja. Kod određenih pasmina ona se ispoljavaju jače, a kod nekih slabije, a riječ je o atavizmima:

“Atavizam se odnosi na znakove koji se manifestiraju u određenom pojedincu i ne odgovaraju tipu koji je trenutno prevladavajući. To su tragovi koji su sačuvani jer su nekad bili prirodni za pojedinca koji je bio u nižoj fazi evolucije. Unutar genetskog koda sačuvani su tragovi koji su prisutni od samog rođenja pojedinca i ne mogu se formirati tijekom života“ (Anon., Atavizam i Rudimenti: 2019)

Neki od primjera atavizma kod pasa mogu se pronaći u sljedećim ponašanjima:

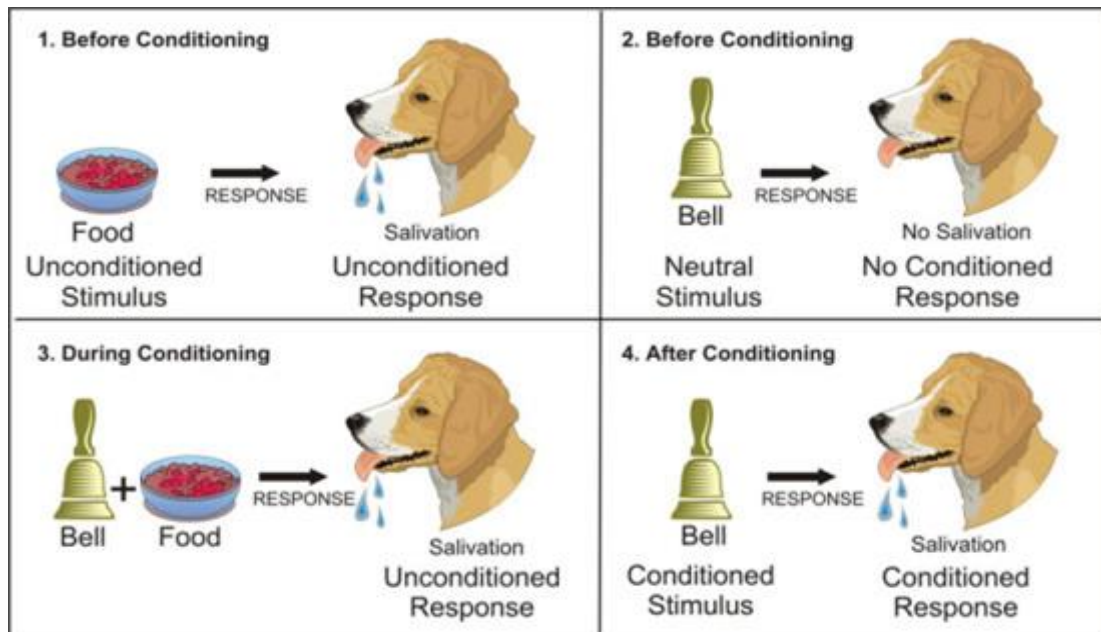
- Zakopavanje hrane
- Lančani lavež
- Lančano zavijanje pasa u susjedstvu
- Grebanje šapama po zemlji
- Trčanje za automobilima, ljudima
- Kruženje po prostoru prije lijeganja
- Označavanje teritorija urinom
- Jedenje izmeta (Bolha, 2014.)

Psi su se upravo zahvaljujući svojim vještinama uklopili u svakodnevne živote ljudi, no ne trebamo dospjeti u zabludu kako su psi poput ljudi, i treba uvijek uzeti u obzir tumačenje ponašanja psa u divljini, za razliku od onog u suvremenom, kućnom okruženju. Kako bi se moglo na što bolji način tumačiti ponašanje psa i njegove reakcije, nužno je poznavati fizičke karakteristike psa i znati nešto o njegovim nagonima, refleksima i obrambenim mehanizmima. Svakako najveću ulogu kod psa imaju upravo refleksi i posebna anatomska obilježja, a sam razvoj osjetila će ovisiti o nekoliko faktora među kojima se ističe pasmina, pogodnosti u kojima pas živi i kojima se prilagođava (Collins, 2012).

Refleksi predstavljaju reakciju organizma na same podražaje, a mogu biti prirođeni, no postoje i naučeni refleksi koji su kao takvi nastali doživljavanjem tijekom života. Kod psa tako nastaju vrlo burne reakcije na podražaje što bi značilo kako se psi mogu vrlo lako uzbuditi, a ujedno nakon nekog vremena se i smire. Nadalje, vrlo često je moguće primijetiti kako se psi rastežu, zijevaju te potražuju hranu, što je utjecaj *nagona*, koji je neur psihološki mehanizam, motiviran iz određene unutarnje potrebe i ostao je kao nasljedna osobina predaka. On je smješten u centralnom živčanom sustavu i pomaže samom opstanku životinje, odnosno psa. Što se tiče *instinkta*, govori se o prirođenoj sposobnosti životinje da kod određenih situacija dolazi do izazova podsvjesne reakcije. Nadalje, *temperament* predstavlja cjelokupan skup psihičkih osobina koje se smatraju važnima za svakog pojedinog psa, a izražava se u obliku raspoloženja. *Obrambeni nagon* predstavlja nagon koji je usmjeren prema lovljenju plijena i koji se smatra vrlo bitnim kod psa i uključuje lovljenje, donošenje, potražnju plijena njuhom i skakanje na njega, trešnju plijena, skakanje na plijen, griženje i povlačenje. Navedeni nagon je izražen već kod štenaca, a postaje sve izraženiji kako pas odrasta. Psi ne govore isključivo tijelom, već i glasnoćom laveža i upravo lajanjem mogu slati različite poruke. Uz vježbu i provođenje više

vremena sa psom možemo lakše razumjeti iste, promatrajući njegov govor tijela i prateći njegove pokrete te reakcije na različite situacije (Bolha, 2014).

Govorimo li o *refleksnim reakcijama* pasa, bitno je spomenuti ruskog liječnika Ivana Pavlova, koji se bavio klasičnim uvjetovanjem kao najjednostavnijim mehanizmom učenja koji podrazumijeva refleksne reakcije, a sastoji se od uparivanja neutralnog podražaja (zvono) s neuvjetovanim podražajem (hrana) koji refleksno izaziva neku neuvjetovanu reakciju (slinjenje). Prilikom proučavanja probavnog sustava psa, on je mjerio količinu izlučene sline na hranu prilikom hranjenja psa, te nakon toga dodavao novi podražaj - zvuk zvonca prije posluživanja hrane, koji je s vremenom počeo izazivati međusobno povezanu reakciju lučenja sline (Dewey, 2017/2007).

Slika 3. Pavlovljevo klasično uvjetovanje psećih refleksa
(<https://www.dogalize.com/2018/04/pavlov-dog-classical-conditioning/>)

3. PAS U SLUŽBI ČOVJEKA KROZ POVIJEST

Utjecaj čovjeka na evoluciju morfologije i ponašanja pasa je bitan s obzirom da je integracija psa u čovjekovo društvo velika, odnosno pas od davnina predstavlja čovjekovog radnog partnera i pratitelja. Tako su psi u ljudskom društvu sudjelovali u zapanjujućoj raznolikosti svoje uloge, odnosno kao: *lovni vodiči, tovarne životinje, čuvari, stražari a naposljetku i kao prijatelji* (Larson i sur. 2012). Psi su korišteni i kao roba, opskrba mesom za hranu (Losey i sur. 2018), ali i kao akteri rituala i žrtve istih (Emery i sur. 2013). Rani odnosi između čovjeka i psa najvjerojatnije su se formirali i učvrstili oko hrane koja je bila važna i čovjeku i psu, a psi su se, u svrhu preživljavanja, nerijetko okupljali oko mjesta gdje su boravili ljudi i jeli njihove ostatke hrane. Naposljetku, ljudi su počeli sa psima dijeliti hranu u “zamjenu“ za čuvanje stoke ili jurenje za divljim životinjama” (Hobgood-Oster, 2008).

3.1. Pas u službi čovjeka u dalekoj prošlosti

Od trenutka kad je pas postao dio čovjekova života on je imao društvenu ulogu koja se vremenom širila i razvijala. Ljudi su i u dalekoj prošlosti imali vrlo duboke veze s psima, za što postoje arheološki nalazi koji dokazuju kako su na području *Izraela* nađeni ostaci groba gdje je čovjek pokopan zajedno sa svojim štenetom, koji datira iz perioda 12 tisuća godina prije Krista. U južnoj *Francuskoj*, otisci stopala malog djeteta koje je hodalo pored psa sačuvani su u špilji Chauvet, stari 26.000 godina, a studija iz 2008 otkrila je da su psi pripitomljeni u Europi prije 32.000-18.800 godina, a najstariji do sada pronađeni ostaci pasa u svijetu datirani su prije 31.700 godina (Joshua, 2019).

Na području *Mezopotamije* psi su često bili dovedeni u vezu s božanstvima koja su povezana sa zdravljem i s liječenjem, a naročito s boginjom koja se zvali Guli, koja je gotovo uvijek bila prikazivana u društvu psa. U *mezopotamskoj* umjetnosti, psi su prikazani kao lovci, ali i pratioci te su držani u kući i nerijetko uživali pažnju i brigu svojih vlasnika, a pseća se slina smatrala ljekovitom jer je zabilježeno da, kad psi ližu svoje rane, to pospješuje zacjeljivanje (Joshua, 2019). Natpisi i umetnute ploče s tog područja prikazuju pse koji strpljivo čekaju svoje gospodare i, prema povjesničaru Bertmanu, čak i slušaju svog gospodara kako svira:

"Slike na umetnutim pločama, uklesanim pečatnjacima i isklesanim reljefima vraćaju nas unatrag... Gledamo kako pastir svira svoju frulu dok njegov pas sjedi i pozorno sluša" (Bertman, 2003).

Pse su s božanstvom povezivali i *stari Perzijanci*. Njihovi povijesni spisi opisuju korisne aspekte psa, kako treba postupati s njima, kazne za one koji zlostavljaju pse i kako će takvo zlostavljanje ili, obrnuto, briga, utjecati na nečije konačno odredište u zagrobnom životu. Za pse se zapravo govorilo da čuvaju most između svijeta živih i svijeta mrtvih; nakon smrti, duša je prešla most gdje joj je suđeno. Ako je duša živjela pravednim životom u skladu s propisima istine, bila je nagrađena rajem u *Kući pjesme*; ukoliko je potratila svoj život u potrazi za vlastitim interesom i zlom, bačena je u pakao *Kuće laži*. Način na koji se netko ponašao prema psima bio je značajan faktor u određivanju toga kamo će duša otići, a ubojstvo psa jamčilo je mjesto u *Kući laži*. Ljude se poticalo da se brinu o psima kao što bi brinuli o drugim ljudskim bićima. Ozlijeđenog psa trebalo je njegovati i pomoći mu da ozdravi, skotnu ženku trebalo je tretirati kao vlastitu djecu, a o njezinim štencima trebalo se brinuti najmanje šest mjeseci poslije okota; nakon čega im treba pronaći dobre domove. Psi su imali pogrebne obrede jednako kao i ljudi i također su igrali važnu ulogu u ljudskim posmrtnim ritualima; dovedeni su u sobu kako bi pogledali tek preminulog, vjerojatno zbog pretpostavki da mogu osjetiti ono što ljudi ne mogu, kako bi potvrdili da je osoba mrtva. Perzijske pasmine pasa su Saluki, Sarabi mastif, Alabai (srednjoazijski ovčar), afganistanski i kurdski mastif. Korišteni su u lovu, kao psi čuvari, za čuvanje ovaca, ali su držani i kao društvo (Joshua, 2019).

U *staroj Indiji* pas je također bio visoko cijenjen. Indijskog psa *pariju*, koji postoji i danas, mnogi smatraju prvim istinski pripitomljenim psom u povijesti i najstarijim na svijetu (iako je to osporavano). Veliki kulturni ep Mahabharata (oko 400. g. pr. n. e.) govori o priči o kralju Yudisthiri, koji je hodočastio na svoje posljednje počivalište, a na putu ga prati obitelj i njegov vjerni pas. Članovi njegove obitelji jedan po jedan umiru duž staze, ali njegov pas ostaje uz njega. Kada Yudisthira napokon stigne do rajskih vrata, dočekan je dobrodošlicom zbog plemenitog života koji je živio, ali mu čuvar na vratima kaže da psu nije dopušteno unutra. Yudisthira, šokiran što njegovom psu nije dopušteno ući u raj, odlučuje ostati sa svojim psom na zemlji, ili čak otići u pakao, radije nego ući na mjesto koje bi psa isključilo. Čuvar na vratima tada kaže Yudisthiri da je ovo bio samo posljednji test njegove vrline i da je, naravno, i pas dobrodošao da uđe. U nekim verzijama ove priče, pas se tada otkriva kao bog Vishnu, čuvar, koji je bdio nad Yudistirom cijeli njegov život, povezujući tako figuru psa izravno s konceptom božanskog (Ibid).

U *starom Egiptu* pripitomljeni psi pokapani su uz veliku ceremoniju u Anubisovom hramu u Saqqari, a ideja koja stoji iza ovoga je bila pomoći preminulim psima da lakše pređu u zagrobni život (poznat kao *Polje trske*). Najpoznatiji pas sahranjen na ovaj način je

Abuwtiyuw koji je bio počašćen velikim pokopom u Starom kraljevstvu (oko 2613.-2181. pr. Kr.) u blizini visoravni Gize. Abuwtiyuw je bio pas nepoznatog kraljevog sluge čiju je vapnenačku spomen ploču 1935. godine otkrio egiptolog George Reisner. Iako je Abuwtiyuw bio posebno čašćen, psi su općenito bili visoko cijenjeni u Egiptu kao dio obitelji i, kad bi pas umro, obitelj bi, ako bi si to mogla priuštiti, dala mumificirati psa s jednakom pažnjom kao i za bilo kojeg ljudskog člana obitelji. Pas kao sluga najjasnije je predstavljen kroz slike ogrlica koje bi služile za obuku i kontrolu životinja. Najraniji dokaz o psećoj ogrlici u Egiptu je zidna slika iz cca 3500 godina prije Krista čovjeka koji je šetao svog psa na uzici. Velika tuga iskazivana je zbog smrti psa, ali mačaka, a obitelj bi u znak te tuge brijala obrve. Nadgrobne slike faraona Ramzesa Velikog prikazuju ga s njegovim lovačkim psima (vjerojatno u Polju trske), a psi su često bili pokapani sa svojim gospodarima (Ibid).

Osvrnemo li se na *starogrčko* poimanje pasa u prošlosti, bitno je spomenuti Sokratovu tvrdnju da je pas pravi filozof jer psi "razlikuju lice prijatelja i neprijatelja samo po kriteriju znanja i neznanja" i zaključak da psi, prema tome, moraju biti ljubitelji učenja. Jedna od poznatijih priča o psima iz antičke Grčke je ona o Argosu, odanom prijatelju kralja Odiseja iz 17. knjige Homerove Odiseje (oko 800. pr. Kr.). Odisej se vraća kući nakon 20 godina odsutnosti i, zahvaljujući pomoći božice Atene, ne prepoznaju ga neprijateljski raspoloženi prosoci koji pokušavaju osvojiti ruku Odisejeve žene Penelope. Argos, međutim, prepoznaje svog gospodara i ustaje s mjesta gdje ga je vjerno čekao, mašući repom u znak pozdrava. Prerušeni Odisej ne može prihvatiti pozdrav iz straha da ne oda svoj pravi identitet pred drugima i stoga ignorira svog starog prijatelja, a Argos leže natrag i umire. U ovoj priči, isto kao i onoj o Mahabharati, lojalnost psa je prikazana na potpuno isti način. Iako razdvojen različitim kulturama i stotinama godina, pas je prikazan kao odan prijatelj svome gospodaru, bez obzira na to uzvraća li mu taj gospodar odanost ili ne. Grcima je pas bio pratilac, zaštitnik i lovac, a izmislili su i danas tako dobro poznatu ogrlicu sa šiljcima kako bi zaštitili vrat svojih pasjih prijatelja od vukova. Psi se često pojavljuju u grčkoj književnosti u liku psa Kerbera (Ibid). Upravo Kerber je primjer ideje o psima kao vjernim bićima, te seže do klasičnog mita: on je troglavi pas koji je čuvao ulaz u podzemlje u grčkoj mitologiji (Anon., *The Curious Symbolism of Dogs in Literature and Myth*, 2021.).

Govorimo li o *Kini*, također se tumači kako su psi imali prije svega uzvišen status unutar samog društva, a vjerovali su kako je pas dar s neba ljudima. Za osobnu zaštitu, ljudi su nosili privjeske i izrađivali statue u obliku pasa, koje su se često proizvodile od žada, posebice tijekom

razdoblja kulture Liangzhu (oko 3400.-2250. pr. Kr.). Pas od žada bi, prema njihovom vjerovanju, i u grobu štitio i vodio dušu u zagrobnom životu (Ibid).

3.2. Pas u službi čovjeka u srednjem vijeku

Kako je prethodno navedeno, povezanost psa s iscjeljivanjem, božanskim i zaštitom seže tisućama godina unatrag do drevne Mezopotamije, Kine i Egipta, ali nema čvrstih dokaza koji bi sugerirali da je itko u srednjovjekovnoj Europi toga bio svjestan. Fascinantan je aspekt odnosa između pasa i ljudi da pse gotovo jednako doživljavaju civilizacije diljem svijeta koje nisu imale međusobne interakcije. Jedina značajna razlika u tome kako su psi percipirani je u Kini i Srednjoj Americi gdje su, uz svoje uobičajene vrline, također uzgajani kao *izvor hrane* (Joshua, 2019).

U srednjem vijeku zaštitnička priroda psa povezivala ga je s kršćanskim idealom božanskog, dok su ga u ranijim civilizacijama povezivali s božanstvima poput Gule (u Mezopotamiji) ili Anubisa (Egipat) i smatrali ga vodičem koji se lako kreće između zagrobnog života i svijeta smrtnika (Kina, Srednja Amerika i drugdje). U kršćanstvu, psi se pojavljuju na mnogim kršćanskim slikama i predmetima a prisutni su u raznim situacijama i povezivani s mnogim svecima, poput Svetog Franje Asiškog, Svetog Dominika, Svetog Bernarda i Svetog Roka, što pokazuje blisku povezanost s psom (Hobgood-Oster, 2008). Tijekom zabilježenog vremena, pas je dosljedno držao gotovo isti položaj u ljudskom društvu dok drugi kućni ljubimci nisu (npr. mačka u srednjem vijeku), naglašavajući koliko duboko ljudi u prošlosti i sadašnjosti ovise o psu za zaštitu, pomoć ali i društvo (Joshua, 2019). Psi su također bili simboli vjernosti i povezivani su s njom: u srednjem vijeku uobičajeno ime za pse kućne ljubimce je bilo Fido, što doslovno znači 'vjeran' (Anon., *The Curious Symbolism of Dogs in Literature and Myth*, 2021.).

Iako su u prošlosti psi bili češće radne životinje nego kućni ljubimci, pas je i dalje bio cijenjen i tijekom srednjeg vijeka, smatran je važnim statusnim simbolom, i često je bio istaknut u srednjovjekovnoj književnosti, kao junak u raznim ulogama:

- Pas čuvar koji čuva kuću i imanje od neprijatelja
- Pas koji nanjuši divljač i tako pomaže ljudima
- Pas koji predvodi lov

- Pas koji je u ulozi glasnika (psi koji su prenosili pisma pričvršćena za ogrlice)

Ipak, pas je prvenstveno bio povezan s lovom i uzgajivači su se fokusirali na metode stvaranja najboljeg lovačkog psa koji će donijeti najveću cijenu, a isti su nosili različite vrste ogrlica od širokih kožnih do tankih užadi, ovisno o njihovoj ulozi u lovu i pasmini (Joshua, 2019).

3.3. Pas u službi čovjeka u doba prosvjetiteljstva

U srednjovjekovnoj i renesansnoj Europi se stajalište o psima i njihovoj ulozi u društvu značajno promijenilo tijekom doba prosvjetiteljstva u 17. i 18. stoljeću. Pobornici religijskog i crkvenog djelovanja su u to vrijeme bili mišljenja da su psi bića bez duše i da ih ne treba tretirati s istim poštovanjem kao ljude koji su bili obdareni besmrtnom dušom, i da, ukoliko želimo nekoga nahraniti, treba nahraniti siromašne ljude, a ne pse. Jedan od najznačajnijih mislilaca prosvjetiteljstva, René Descartes, filozof kojeg neki citiraju kao "oca prosvjetiteljstva", odlučio je dokazati istinitost ili laž takvih tvrdnji secirajući pse dok su još bili živi, čak i psa kućnog ljubimca njegove supruge i, ne nalazeći nikakve dokaze o duši, zaključio da su bili u pravu. Međutim, kasniji mislioci, umjetnici i pjesnici nisu se slagali s Descartesom te su u svojim djelima prikazivali životinje, često isključujući ljudske subjekte i tako naglašavajući važnost ove životinje. Doba prosvjetiteljstva dramatično je promijenilo način na koji su ljudi gledali na pse i postupali s njima te je naposljetku potaknulo razvoj društava posvećenih njihovoj sigurnosti, udobnosti i dobrobiti, a ogrlice za pse, koje su prije bile utilitarne naprave za kontrolu životinja, postaju raskošna umjetnička djela i znak statusa (Joshua, 2019).

Povećana svijest javnosti i ljubav prema psima kao kućnim ljubimcima rasla je od ranih godina prosvjetiteljstva i nastavila se kroz 19. stoljeće, kada se počelo smatrati da su životinje poveznica između ljudi i prirode (Robinson, 1995). Iako je pas u to doba bio više cijenjen nego u daljoj prošlosti, još uvijek je bio podložan lošem tretmanu kroz događaje kao što su javne borbe pasa, mamljenje medvjeda (u kojem bi se pas borio s medvjedom vezanim lancem), kao i neselektivne okrutnosti od strane ljudi u pojedinim slučajevima, koje su u prošlosti bile prisutne u puno većoj mjeri nego što je to danas (Ibid).

3.4. Pas u službi čovjeka danas

Psi su imali istaknutu ulogu u životima ljudi tisućama godina unazad ali u današnje vrijeme, posebice nekoliko posljednjih desetaka godina, psi sve manje služe kao čuvari i za lov, a sve se više doživljavaju kao pratioci, pomagači, pa čak i kao članovi obitelji, baš kao što su bili i u ranijim razdobljima, samo je to danas u puno većoj mjeri (Joshua, 2019).

Nadalje, psa u današnjem svijetu većina ljudi povezuje prvenstveno sa izrazom *kućni ljubimac*, tj životinjom koja nam pravi društvo. Osim kućnih ljubimaca, prepoznajemo pse koji pomažu ljudima u svakodnevnim zadacima, privatnom ili poslovnom okruženju na različitim mjestima: od pasa u javnim službama poput vojske i policije, gdje su specijalni psi trenirani za pronalazak droge i raznih supstanci, pronalazak ljudi pod ruševinama i slično, do pasa u medicini koji se koriste kao pomoć osobama s određenim fizičkim ili psihičkim poteškoćama. Svaki pas, prije nego postane i službeno pomagač čovjeku, treba proći određenu obuku specijalizirano za vrstu zadataka koje će obavljati, a njihove sposobnosti uveliko nadilaze razmjere statusa životinje koje nam isključivo samo pravi društvo.

Na primjer, sposobnost pasa o predviđanjima potresa pokazala se jako korisnom, posebice u Kini i Japanu, gdje su uz tehnički visokorazvijene instrumente, i životinje uključene u nacionalni sustav upozorenja za potrese. Njihova je korist prvi put dokazana 1975. godine, kad je u kineskom gradu Haichengu uzbunilo čudno i tjeskobno ponašanje tamošnjih pasa, koji su se inače tako ponašali neposredno pred podrhtavanja zemlje. Na temelju toga, naložena je evakuacija područja, i mnogi ljudski životi su spašeni jer je samo nekoliko sati nakon toga regiju pogodio veliki potres, jačine 7,4 po Richterovoj ljestvici. Zbog ovakvih i sličnih zbivanja, psi se smatraju izuzetno korisnima zbog svojih osjetila koja im omogućuju uočavanje promjena u elektrostatskom naboju atmosfere ili osjetiti vibracije koje ljudi ne mogu osjetiti. Mnogo je izvještaja o tome kako su bernardinci u Alpama na vrijeme upozoravali putnike o nadolazećoj lavini kako bi mogli pobjeći ili promijenili smjer i krenuli sigurnijim putem. Istraživači su potvrdili kako ti psi satima ili čak i danima prije glavnih katastrofa počinju trčati amo-tamo i ponašaju se uzbuđeno, laju satima bez razloga i uznemireni su (Coren, 2019). U nastavku, osvrnut ću se na interakciju psa i čovjeka i učinke iste na zdravlje čovjeka, koje se, kako ćemo saznati, uvelike može promijeniti uz pomoć psa i provođenja vremena s njime.

4. UČINCI INTERAKCIJE PSA I ČOVJEKA

Istraživanje interakcije između čovjeka i psa postalo je popularno zadnjih nekoliko desetaka godina te su se od tada provodila mnoga istraživanja koja su pokušavala dokumentirati zdravstvene dobrobiti za ljude u tom odnosu. Jedno od njih možemo pronaći u Nacionalnom istraživanju reprezentativnog uzorka ljudi koji žive sami u Sjedinjenim Državama (n-2474) koje pokazuje kako su vlasnici pasa i mačaka imali bolje fizičko zdravlje od onih koji nisu vlasnici ili su vlasnici drugih vrsta kućnih ljubimaca (Amiot i sur., 2016). Uz to, postoje i dokazi kako prisutnost terapijskog psa može utjecati i na poboljšanje ukupne kvalitete života osoba koje su oboljele od karcinoma i različitih kroničnih bolesti (Kamioka i sur., 2014).

Empirijski dokazi pokazuju da odnosi između ljudi i životinja ne koriste samo ljudskom zdravlju, već i zdravlju životinja (Kruger i Serpell, 2010), a mnogi psi će radije izabrati interakciju sa svojim vlasnicima od nagrade u obliku hrane (Cook i sur., 2016).

Adekvatan suživot i interakcija psa i čovjeka je uvelike olakšana ako su jedinke kompatibilne i usklađene s obzirom na fizičke, bihevioralne i psihološke dimenzije. Za sve tri dimenzije, kućni ljubimac i vlasnik imaju stvari koje zahtijevaju, kao i stvari kojima mogu pridonijeti odnosu, a kompatibilnost je u ovom slučaju povezana s manje vjerojatnim agresivnim ponašanjem psa, većom sposobnošću dresure i općenito boljim odnosom između čovjeka i psa. Nadalje, istraživanja su pokazala da ljudi koji provode više vremena sa svojim psima u svakodnevnim aktivnostima iskazuju bolje odnose s njima, ali i manji percipirani stres. Stoga se pretpostavlja da će pojedinci čije su želje i aktivnosti kompatibilnije s onima njihovih pasa, a odnose se na zajedničko sudjelovanje u dnevnim aktivnostima kao što su šetnja i interakcija s drugima, također doživjeti niže razine stresa i iskusiti moguće druge dobrobiti (Gonzalez-Ramirez i sur., 2017).

U nastavku, osvrnut ću se detaljnije na učinke interakcije čovjeka i psa u tri kategorije:

- fizičko zdravlje
- psihološko zdravlje i kognitivni razvoj
- društveni život i aktivnosti

4.1. Učinak interakcije čovjeka i psa na fizičko zdravlje

Postoje istraživanja o interakcijama između ljudi i pasa stara čak i nekoliko desetaka godina, koja su već tada pokazala da razgovor s psom i maženje psa prati niži krvni tlak kod osobe nego u slučaju razgovora s ljudima, a u tom slučaju šezdeset studenata i studentica s neutralnim ili pozitivnim stavovima prema psima komunicirali su s psom dodiranjem, verbalno i vizualno dok su im automatski praćeni krvni tlak i otkucaji srca. Rezultati su otkrili da su razine krvnog tlaka ispitanika bile najniže tijekom maženja psa (Vormbrock, Grossberg, 1988).

Nadalje, bitno je spomenuti istraživanja vezana uz hormon oksitocin, koji se stvara u hipotalamusu i otpušta se, primjerice, tijekom dojenja, spolnog odnosa, bliskih milovanja ili dodira. Sam oksitocin utječe na stimuliranje socijalne interakcije i ima antistresno djelovanje, a upravo interakcija između psa i čovjeka dovodi do povećanja razine oksitocina, i to ne samo kod čovjeka, nego ujedno i kod psa te oni na taj način ostvaruju biološku povezanost. Iz istraživanja je vidljivo kako nakon određenog perioda draganja psa (već nakon par minuta) dolazi do značajnog rasta oksitocina i smanjenja razine kortizola (Odendaal i Meintjes, 2003).

4.2. Učinak interakcije čovjeka i psa na psihološko zdravlje i kognitivni razvoj

Pas može imati snažan učinak na emocionalno-psihološki razvoj osobe jer ima mogućnost prepoznavanja verbalnih, ali i neverbalnih signala koji mu čovjek šalje i on ima opciju odgovora na njih, što se manifestira u obliku dodira, pogleda, mahanja repom i sličnih aktivnosti koje mogu pridonijeti smanjenju stresa i anksioznosti kod čovjeka (Katalenić, 2013).

Navedene dobrobiti nastaju zbog određene utjehe koju sam pas pruža, što u kombinaciji s fizičkim kontaktom može stvoriti osjećaj sigurnosti i posljedično dovesti do poboljšanja kvalitete života pojedinca (Urbanski i Lezenby, 2012).

Zanimljiv podatak govori kako psi mogu imati utjecaj i na kognitivno-mentalni razvoj, jer proces učenja i sam proces pamćenja mogu se poboljšati upravo s razinom motivacije. Provođenjem više vremena s psom posljedično se javlja sve veća briga za samog psa i veća razina motivacije za aktivnosti u kojima zajedno sudjeluju. Na taj način čovjek na jednostavan način uspijeva naučiti i razumjeti tuđe potrebe, emocije i želje istovremeno razvijajući osjećaj za empatiju (Katalenić, 2013).

Nadalje, čovjek nije jedini koji razvija osjećaj empatije i odgovornosti u tom odnosu. Nakon brojnih istraživanja, trenutno je mišljenje, protivno mnogima u prošlosti, kako životinje ipak posjeduju sebstvo (Furst, 2007). Prema istraživanju koje je Sanders proveo na osobama sa raznim zdravstvenim poteškoćama, utvrđeno je kako su vlasnici pasa kroz interakciju s njima dolazili do razmišljanja kako su njihovi kućni ljubimci jedinstveni pojedinci koji su itekako svjesni osnovnih pravila u tom međuodnosu, imaju slobodnu volju u donošenju određenih odluka ali i preferencije u odabiru igara, hrane, pa i drugih ljudi. Nadalje, smatrali su kako su sposobni za suosjećanje, empatiju te jasno iskazivanje emocija, poglavito osjećaja krivnje, ukoliko naprave nešto što im prvotno nije bilo dozvoljeno (Sanders, 1993).

4.3. Učinak interakcije čovjeka i psa na društveni život i aktivnosti

Osvrnemo li se na društveni život pojedinaca koji provode mnogo vremena sa svojim psom, možemo uočiti kako neke od zajedničkih aktivnosti mogu potaknuti društveni razvoj, komunikaciju s drugim ljudima i povećati razinu fizičke aktivnosti. Jedan od primjera za to su redovne šetnje s psima, koje se posljedično povezuju s većom vjerojatnosti upoznavanja lokalnog stanovništva, češćim razgovorima sa slučajnim prolaznicima, kojima je nerijetko upravo pas povod za početak razgovora (Ombla i sur., 2016). Nadalje, usluge čuvanja i hranjenja ljubimaca među poznanicima i susjedima uvelike povećavaju vjerojatnost budućih kontakata, bliskosti i međusobnog pomaganja (Ibid).

U nastavku, osvrnut ću se na početke školovanja pasa pomagača u Republici Hrvatskoj i detaljnije proučiti Zakon o psima pomagačima. Opisat ću zašto se u novije vrijeme sve više prepoznaju te pomažu ljudima s raznim zdravstvenim poteškoćama, a riječ je o psima pomagačima, vodičima i terapijskim psima.

5. PSI POMAGAČI U REPUBLICI HRVATSKOJ

5.1. Počeci školovanja pasa pomagača u Republici Hrvatskoj

Počeci školovanja pasa pomagača i vodiča u Hrvatskoj sežu do prije tridesetak godina, kada je Hrvatsko društvo za uzgoj i školovanje pasa vodiča slijepih osoba održalo osnivačku skupštinu 08. prosinca 1990. godine. Već iduće godine, preciznije 04.02.1991. ono je registrirano i upisano u Registar društvenih organizacija, a 1994. godine promijenilo naziv u Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet. Udruga je s godinama razvila rehabilitacijske programe uključivanjem pasa pomagača za mobilnost slijepih i drugih osoba s invaliditetom, ali i za djecu s poteškoćama u razvoju. Uz program školovanja pasa pomagača, pojavila se potreba informiranja građana o pravima, mogućnostima i potrebama slijepih osoba te uložiti pasa u njihovim životima te se s vremenom razvio edukativno – promotivni program čije su aktivnosti usmjerene svim dobnim skupinama građana koje žele više naučiti o psima pomagačima ili volontirati u tom području te pomoći razvoju i promicanju svijesti o važnosti pasa pomagača u ljudskim životima (Udruga psi vodiči: Povijest).

Uz Hrvatsku ulogu za školovanje pasa vodiča i mobilitet, bitno je spomenuti i Centar za rehabilitaciju Silver, koji djeluje od 2008. godine, i ustanova je socijalne skrbi jedinstvena u ovom dijelu Europe. Tu se u rehabilitaciju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju uključuje rad s psima pomagačima (psi vodiči, rehabilitacijski i terapijski psi), a same usluge rehabilitacije koje se osiguravaju temelje se na načelima jednakosti i pravednosti u cilju potpune inkluzije korisnika centra.

Programskim aktivnostima Centra Silver obuhvaćene su:

- osobe oštećenog vida
- teško pokretne i osobe u invalidskim kolicima
- djeca s teškoćama u razvoju (cerebralna paraliza, autizam, sljepoća, neurorizična djeca, ADHD i drugo)
- osobe s tjelesnim, mentalnim ili intelektualnim oštećenjem (Centar za rehabilitaciju Silver)

Centar također pruža usluge boravka i smještaja prilagođenim potrebama korisnika tijekom provođenja rehabilitacijskih programa. Na prostoru Centra nalazi se i taktilno-mirisni park, koji pomoću određenih struktura staza i mirisnog bilja osobama oštećenog vida olakšava snalaženje u prostoru te je jedna razina posebno prilagođena osobama s teškoćama kretanja. Centar istodobno u svoj prostor može smjestiti oko četrdesetak pasa, a dostupna im je i interna veterinarska služba (Centar za rehabilitaciju Silver).

Upravo tijekom posjeta Centru za rehabilitaciju Silver, tijekom razgledanja istoga i razgovora sa djelatnicima, dobila sam priliku bolje upoznati svakodnevne aktivnosti pasa pomagača, njihovo okruženje te dobiti priliku za upoznavanje i razgovor sa korisnicima pasa vodiča, pomagača i terapijskih pasa, čije ću dijelove intervjua prikazati u idućem poglavlju diplomskog rada.

Nadalje, osvrnemo li se na zakonske regulative vezano uz pse pomagače i vodiče u Hrvatskoj, bitno je spomenuti 1998. godinu, kada je Hrvatski državni sabor donio odluku o proglašenju Zakona o kretanju slijepice osobe uz pomoć psa vodiča (Narodne Novine, Zakon o kretanju slijepice osobe uz pomoć psa vodiča, 1998). Zakonom su se uređivala prava slijepice osobe s psom vodičem na korištenje prijevoznih sredstava i slobodnog pristupa na javna mjesta, a imajući u vidu činjenice da je od donošenja istih proteklo više od 20 godina i određene stvari vezano za pse pomagače su se u tom vremenskom razdoblju promijenile, ukazala se potreba za suvremenijim zakonskim okvirom u okviru kojega je 2019. donesen Zakon o psima pomagačima u Republici Hrvatskoj, koji će u nastavku biti detaljnije opisan.

5.2. Zakon o psima pomagačima u Republici Hrvatskoj

Zakonom o psima pomagačima uređuje se pružanje pomoći i podrške korištenjem psa pomagača ili terapijskog psa osobama s invaliditetom ili s kroničnom bolesti i djetetu s teškoćama u razvoju. U njemu se uređena prava i obveze vezane za same korisnike i voditelje postupaka povezanih s psima pomagačima.

Zakon je podijeljen na 11 poglavlja koja obuhvaćaju:

- 1) Uvodne odredbe*
- 2) Obavljanje djelatnosti*
- 3) Prava i obveze korisnika, voditelja i stručnog voditelja psa pomagača i terapijskog psa*
- 4) Osposobljavanje za korisnika psa pomagača i terapijskog psa*

- 5) *Socijalizacija i školovanje pasa*
- 6) *Edukacija trenera i radnog instruktora*
- 7) *Ugovaranje i financiranje*
- 8) *Prestanak obavljanja djelatnosti*
- 9) *Nadzor*
- 10) *Prekršajne odredbe*
- 11) *Prijelazne i završne odredbe*

Zakon se bavi pitanjima poput onih tko ima pravo na korištenje usluga pasa pomagača, poput osoba s raznim zdravstvenim poteškoćama, invaliditetom i/li kroničnom bolesti te djece s poteškoćama u razvoju čije su funkcionalne sposobnosti u svakodnevnom životu smanjene, gdje se oni uključuju u individualne ili grupne rehabilitacijske postupke s terapijskim psom. Nadalje, opisuje *psa pomagača* kao psa koji je posebno školovan za pomoć u zadovoljenju individualnih potreba korisnika i pomoć pri svakodnevnom funkcioniranju te radi s njima u svrhu postizanja unaprijed definiranih ciljeva rehabilitacijskih i terapijskih postupaka. Dotiče se i opisa *voditelja psa pomagača*, koji mora biti punoljetna osoba osposobljena za korištenje psa pomagača koja je uz suglasnost korisnika ili njegova zakonskog zastupnika preuzela ulogu voditelja psa pomagača i koja provodi aktivnosti s korisnikom psa pomagača i psom pomagačem sukladno potrebama korisnika psa pomagača. Nadalje, *stručni voditelj terapijskog psa* je stručna osoba osposobljena za rad s terapijskim psom koja provodi terapijski i/ili rehabilitacijski postupak s korisnikom terapijskog psa i terapijskim psom u okviru djelokruga svoje struke radi postizanja unaprijed definiranih ciljeva terapijskog i/ili rehabilitacijskog postupka. U Zakonu se spominje i *trener psa pomagača ili terapijskog psa*, koji je osoba koja provodi školovanje psa za psa pomagača i terapijskog psa, te *radni instruktor psa pomagača i terapijskog psa* kao osoba koja provodi školovanje psa za psa pomagača i terapijskog psa, osposobljavanje kandidata za korisnika psa pomagača i kandidata za voditelja psa pomagača i terapijskog psa. Uz njih, *socijalizator psa pomagača ili terapijskog psa* je poslovno sposobna osoba koja provodi aktivnosti s psom radi njegove prilagodbe uvjetima u kojima živi čovjek (Narodne Novine, Pravilnik o uvjetima prostora i opreme, stručnih i drugih radnika za obavljanje djelatnosti pružanja pomoći i podrške korištenjem psa pomagača te sastavu i načinu rada Povjerenstva za utvrđivanje uvjeta, 2020).

Bitna stavka ovog zakona, je dopuštanje pristupa psu javnim prostorima, gdje se opisuje kako:

”(...) korisnik psa pomagača, voditelj psa pomagača, socijalizator psa pomagača i radni instruktor sa psom pomagačem imaju pravo pristupa javnom prostoru, pravo korištenja javnog prijevoza bez plaćanja vozne karte za psa pomagača te pravo zadržavanja u prostoru predviđenom za putnike. Osobe imaju sa psom pomagačem pravo pristupa i boravka na radnom mjestu, u zdravstvenoj, odgojno-obrazovnoj i znanstvenoj ustanovi te vjerskom objektu te imaju pravo sudjelovati na priredbama u kulturi, zabavi i sportu bez plaćanja ulaznice za psa pomagača“ (Narodne Novine, Pravilnik o uvjetima prostora i opreme, stručnih i drugih radnika za obavljanje djelatnosti pružanja pomoći i podrške korištenjem psa pomagača te sastavu i načinu rada Povjerenstva za utvrđivanje uvjeta, 2020).

Nadalje, voditelji i korisnici pasa pomagača dužni su skrbiti se o psu i pružati svu potrebnu veterinarsku njegu i skrb u skladu s propisima iz područja veterinarstva i u skladu s ugovornim obvezama, ali i s pažnjom se odnositi prema trećim osobama kod kojih postoje zdravstvene ili druge kontraindikacije u neposrednoj blizini psa. Pitanje školovanja i socijalizacije psa uređuje se aktivnostima koje se provode u dobi od dva do najviše šesnaest mjeseci starosti, kako bi se pas prilagodio uvjetima u kojima čovjek živi te odgojio u skladu s potrebama i izrastao u mentalno stabilnog i zdravog psa u skladu s kriterijima propisanim Standardima Međunarodne federacije pasa vodiča i Etičkim normama i minimalnim standardima Međunarodne federacije pasa pomagača. Posljednje, ali ne i manje bitno, Zakonom se određuju kazne za nepoštivanja prava i obveza iz navedenog ugovora, a koje mogu doseći iznose i do dvadeset tisuća kuna, kako bi se psima pomagačima i njihovim korisnicima osigurala pravna zaštita u slučaju nepoštivanja Zakona (Narodne Novine, Pravilnik o uvjetima prostora i opreme, stručnih i drugih radnika za obavljanje djelatnosti pružanja pomoći i podrške korištenjem psa pomagača te sastavu i načinu rada Povjerenstva za utvrđivanje uvjeta, 2020). U nastavku, osvrnut ću se na školovanje pasa pomagača i njihovu kategorizaciju.

6. ŠKOLOVANJE I KATEGORIZACIJA PASA POMAGAČA

Neki od preduvjeta dobrog radnog psa te psa pomagača su da ima želju za radom, posjeduje mirnu narav te ga se ne može lako izazvati i da je ugodan drugim životinjama i ljudima (Ni, Jake: Types of service dogs and how they benefit people with disabilities, 2022).

6.1. Školovanje pasa pomagača

Kao i kod ljudskih jedinki, tako i kod različitih vrsta pasa, svladavanje novih vještina ne mora napredovati jednakom brzinom. U sklopu istraživanja obilježja psećih osobnosti, Benjamin i Lynette Hart zatražili su od devedeset šest veterinarskih stručnjaka i psećih sudaca da rangiraju određene pasmine prema tome koliko lako, ili s druge strane, teško uče i prilagođavaju se novim zadacima. Prema njima, najspremniji za obuku bili su: australski ovčarski pas, doberman, njemački ovčar, patuljasti pudl, engleski špringer-španijel, zlatni retriever, labrador te škotski ovčar. Najmanje spremni za obuku i stjecanje novih vještina bili su: pekinezer, njemački patuljasti špic, mops, bigl, afganistanski hrt, foksterijer, čau čau (Coren, 2019).

Većina pasa pomagača danas u Hrvatskoj su upravo labradori, koji su, kako je navedeno u prethodno navedenom istraživanju, jedna od pasmina koja je pokazala iznimnu prilagodljivost, strpljivost i lako prilagođavanje u raznim situacijama (Ibid).

Kako bi se pas primjereno pripremio na suživot s osobom kojoj je potrebna njegova pomoć, iznimno je važno da prođe opširan trening. Sam trening počinje tako već s osam tjedana starosti: tada se štene daje volonterima, koji nisu vlasnici psa već svojevrtni čuvari na određeno vrijeme, s njima prolazi socijalizaciju a nakon toga i specijalne treninge koji će ga u potpunosti pripremiti za njegovu radnu ulogu (Chur-Hansen i sur., 2015). U Hrvatskoj, pas se u dobi od šesnaest mjeseci uključuje u specijalne treninge i program školovanja, gdje prva dva mjeseca svi psi prolaze isti program, nakon čega se, po procjeni, uključuju u školovanje za pse pomagače, pse vodiče ili terapijske pse. Duljina školovanja traje ovisno o svakom specifičnom programu, a posljednji dio treninga uključuje prilagođavanje potrebama krajnjeg korisnika (Centar za rehabilitaciju Silver). Ipak, svi psi koji pristupe navedenoj socijalizaciji i treninzima

ne moraju na uspješan način završiti taj proces, te se ponekad, radi neprikladnog temperamenta psa ili određenih fizičkih anomalija poput displazije kukova, pas prepoznaje kao neprikladan za tu ulogu (Ibid).

U nastavku, posebnu pažnju obratit ću na pse u službi čovjeka u području medicine.

6.2. Psi pomagači ljudima sa zdravstvenim problemima

Još od davnih vremena pse je bilo moguće povezati s područjem medicine, a prva neslužbena uloga psa u zdravstvenoj dobrobiti za ljude uključivala je njihovo tjeranje štetočina od ljudskih nastambi i konzumiranje ostataka sa stolova. Upravo na ovaj način psi su zapravo štitili ljude od bolesti koje su bile vezane uz različite štetočine te velike količine trule hrane koja može biti izvor zaraze (Hobgood-Oster, 2014).

Danas, te su uloge mnogobrojnije, pa se susrećemo s psima koji pomažu ljudima sa oštećenjima vida, sluha, ljudima u invalidskim kolicima, djeci s raznim poremećajima i/li poteškoćama u razvoju, ali i pacijentima oboljelim od raka. Iako još uvijek ne postoje međunarodno i službeno prihvaćene kategorije koje se odnose na radne pse u području medicine, kategorizaciju možemo izvršiti na temelju posla koji se očekuje od psa da obavlja, gdje poznajemo:

- Pse vodiče
- Pse pomagače
- Terapijske pse (Chur-Hansen i sur., 2015).

Ukoliko se radi o psima vodičima, tu su prvenstveno uključeni psi koji su vodiči slijepih osoba. S druge strane, psi pomagači pomažu gluhim osobama, osobama u invalidskim kolicima i onima s poteškoćama u kretanju, osobama koje imaju dijabetes, epilepsiju i slične zdravstvene probleme. Radi li se o terapijskim psima, oni pomažu unutar terapijskog rada i uključeni su u tijek terapija s određenim ciljevima i zadacima, koji ovise o pojedinoj situaciji. Riječ je o psima koji mogu raditi s pojedincima ili pak s grupom ljudi u bolnicama ili školama, odnosno s djecom s posebnim potrebama, osobama koje imaju psihičke poteškoće i drugo, ali njihovi vlasnici su

većinom osobe koje rade u medicinskom ili obrazovnom području, te se za njih brinu i žive s njima. Za razliku od terapijskog psa, pas vodič/pomagač živi s osobom kojoj pomaže u svakodnevnom životu (Ibid).

Psi u službi čovjeka u medicini većinom su tu kao dugoročna podrška ljudima s određenim poteškoćama u svakodnevnom funkcioniranju. Ponekad, klasične terapije koje uključuju razna tehnološka dostignuća i prisutnost drugih ljudi ne mogu postići ono što se uz pomoć terapijskih i pasa pomagača uspijeva, posebice kod djece. Kako i predsjednica udruge Psi pomagači Tea Selaković, navodi za In-portal:

„(...) djeca s teškoćama u razvoju, mladi i odrasli s raznim oboljenjima često su zasićeni raznim terapijama, uvijek istim aktivnostima, istim vježbama koje su im fizički ili psihički teške i naporene, istim stručnjacima koje povezuju s nečim ozbiljnim, stresnim i teškim. U praksi je tu djecu vrlo teško motivirati na često zamorne i repetitivne aktivnosti. Uloga psa pomagača u toj je situaciji nezamjenjiva. Emotivna veza koja se stvori između djeteta i psa snažan je motivator. Dijete će za svog četveronožnog prijatelja učiniti puno više nego za terapeuta, odgajatelja ili doktora” (Božica Ravlić, Udruga Psi pomagači: Edukacija stručnih suradnika koji žele uključiti psa pomagača u svoj rad, 2016).

Posljedično, terapija koja uključuje psa može motivirati djecu, ali i odrasle ljude na pozitivniji stav prema liječenju i veću motivaciju za nastavkom iste. U nastavku, osvrnut ću se na psa kao vodiča slijepce osobe.

6.2.1. Pas kao vodič slijepce osobe

Može se pretpostaviti da je prvi odnos između psa i slijepce osobe vjerojatno izgubljen u magli vremena, ali smatra se da je najraniji zabilježen primjer prikazan na muralu iz prvog stoljeća nove ere u zatrpanim ruševinama rimskog Herkulaneuma. Postoje i drugi zapisi iz Azije i Europe sve do srednjeg vijeka, o psima koji vode slijepce ljude, a prvi sustavni pokušaj treniranja pasa za pomoć slijepim osobama dogodio se oko 1780. u bolnici za slijepce 'Les Quinze-Vingts' u Parizu (Swanbeck, 2012). Nekoliko desetljeća kasnije, slijepi Austrijanac Josef Reisinger istrenirao je špica, a kasnije i pudlu da mu pomažu prilikom kretanja, tako dobro da su drugi pomislili kako glumi svoj invaliditet. Uz njega, Johann Wilhelm Klein,

osnivač Instituta za školovanje slijepih u Beču, objavio je jedan od prvih priručnika za treniranje pasa vodiča 1819. godine, gdje je preporučio pudle i ovčare kao pasmine koje su najprikladnije za zadatak vođenja slijepih i slabovidnih ljudi (Anon., History of the Modern Assistance Dog).

Moderna priča o psima vodičima počinje u vrijeme Prvog svjetskog rata, s tisućama vojnika koji su se vraćali s fronte oslijepjeni. Psi su tako zamišljeni kao pomoć prilikom kretanja i to kako bi oslijepjeni veterani što prije pokušali vratiti se normalnom životu (Swanbeck, 2012).

Njemački liječnik, Gerhard Stalling je jednog dana šetao s pacijentom, kad su ga hitno pozvali, a on je pacijentu ostavio svog psa kao društvo. Kada se vratio, vidio je po načinu na koji se pas ponašao, da je pazio na slijepog pacijenta te je nakon toga počeo istraživati načine dresure pasa da postanu pouzdani vodiči. U kolovozu 1916. otvorio je prvu svjetsku školu za pse vodiče za slijepce u Oldenburgum, a ubrzo nakon otvorene su mnoge podružnice i u drugim gradovima. Otprilike u to vrijeme Dorothy Harrison Eustis, već je trenirala pse za vojsku, policiju i carinu u Švicarskoj, a 1928. godine u Veveyu u Švicarskoj osnovala je školu za vodiče pasa. Tu je školu, kao i onu godinu dana kasnije u New Jerseyju, nazvala *L'Oeil qui Voit* ili Oko koje vidi. Godine 1930. dvije su Britanke, Muriel Crooke i Rosamund Bond, čule za The Seeing Eye i kontaktirale Dorothy Harrison Eustis. Godine 1931. prva četiri britanska psa vodiča završila su obuku, a tri godine kasnije u Ujedinjenom Kraljevstvu osnovana je Udruga pasa vodiča za slijepce. Od tada su škole za pse vodiče otvorene diljem svijeta, a svakim desetljećem sve više otvaraju svoja vrata (Anon., Guide Dogs Through the Ages).

Danas, temeljni zadatak same uloge psa vodiča je da pomaže ljudima koji su slijepi ili imaju određena oštećenja vida; vode ih i pomažu izbjeći razne prepreke na putu na siguran način, pomažu prilikom spuštanja niz stepenice i uspinjanja uz iste. Psi vodiči su ujedno dresirani da mogu pratiti određene naredbe i kako se ne bi obazirali na ometanja drugih ljudi (imaju svoj prsluk kako bi ih se lakše prepoznalo a ponekad i upozorenja na istome da ih se ne draga) ili pak nekih drugih životinja te trenirani kako bi mogli ignorirati mirise, zvukove kako bi bili usredotočeni na obavljanje svoga posla. Oni se moraju voditi uzicom koja je lagano napeta te se ne smije nikako vući, ali i trebaju znati određene načine zaustavljanja na određenim mjestima (naprimjer kod rubnika, ceste ili stepenica) (Craigon i sur. 2017).

Upravo o ovim ulogama psa, razgovarala sam s Tomislavom V., korisnikom psa vodiča. Tomislav je rođen je sa nasljednom očnom bolesti, retinitis pigmentozom, uslijed koje je 2000.

potpuno izgubio vid. Kako navodi, prvotno nije dobio dovoljno informacija vezano za pse vodiče tako da nije znao puno o njima, ali nakon završenog tečaja za tehniku bijelog štapa pri Hrvatskoj udruzi za školovanje pasa vodiča i mobilitet, dobio je Bubi, mješanku labradora i zlatnog retrivera, koja je bila njegov vjerni pas vodič od 2007. do 2015. godine, kada je nažalost uslijed zdravstvenih komplikacija preminula. Tomislav navodi kako je Bubi bila jako dobar i poslušan pas vodič, te je nakon njezine smrti, preko centra za rehabilitaciju Silver, dobio svog drugog psa, Pugu.

Uz njih je, kako navodi Tomislav *„hodaње bilo brže, jednostavnije i sigurnije, a najveća mana im je što su jako proždrljivi“*. Navodi kako mu je uz pomoć psa kretanje bilo uvelike olakšano, lakše je dolazio od točke A do točke B, a osjećaj sigurnosti koju mu davao pas dok se kretao uz njega je neprocjenjiv.

Tomislav navodi kako na psa gleda kao nekoga prema kome ima jaku emotivnu vezu, puno mu služi u raznim situacijama te osjeća prema njemu veliku zahvalnost, a smatra da mnogi ljudi nisu dovoljno osviješteni o sposobnostima i mogućnostima pasa vodiča i pomagača.

Navodi kako je okruženje većinom pozitivno reagiralo na njegove pse vodiče, ali i da su imali mnoge smiješne i pomalo neugodne obiteljske trenutke sa Pugi:

„Prvomajska proslava kod mog kuma, gdje je ona, dok smo se mi okrenuli na par sekundi, pojela sve ćevape i meso za roštilj, a mi smo ostali gladni“.

Tomislav smatra kako je svaki pas vodič kojeg je imao punopravni član obitelji te opisuje kako su ga pratili na kilometarske šetnje i razne svakodnevne životne događaje, poput putovanja, ali i one posebne, poput vjenčanja.

U trenutku prvog intervjua s Tomislavom, on je bio bez psa tj. u procesu dobivanja svog trećeg psa vodiča tako da sam imala priliku usporediti i uočiti razlike između prvog i drugog intervjua s Tomislavom, kada je labrador Link, napokon došao u njegovu obitelj i dom. Prilikom prvog intervjua i kretanja samo sa štapom, moj sugovornik se dosta lako snalazio u prostoru uz pomoć istoga i aplikacije Lazarillo (GPS za slijepe ili slabovidne osobe), dok je prilikom drugog intervjua, uz njega bio i Link. Tomislav naglašava kako je za kretanje sa psom vodičem iznimno

važan *volan*, metalni dio koji se nastavlja na pojas psa vodiča, pomoću kojeg je olakšano skretanje, zaustavljanje i općenito snalaženje u prostoru.

Razlike su bile primjetne, kako u brzini, tako i u sigurnosti hoda, koje je bilo unaprijeđeno prilikom hodanja uz psa vodiča. Iako, pas je ipak životinja, pa se nestašni Link par puta „zaletio“ negdje u svom smjeru, gdje ga je određena druga životinja i/li hrana privukla. Tomislav je objasnio kako je Link i dalje ponekad nestašan jer je mlad i tek su ga dobili, ali da vjeruje da će s vremenom još više naučiti puteve kojima se treba kretati i neka „pravila ponašanja“ koja su primjerena za svakog psa dok obavlja svoj posao vodiča. U nastavku, na fotografijama (*prikazanima uz dopuštenje Tomislava V.*) možemo vidjeti Tomislava, njegovu suprugu i pse vodiče prilikom raznih životnih situacija.

Fotografija 1.

(Privatna arhiva Tomislava V.)

Fotografija 2.

(Privatna arhiva Tomislava V.)

Fotografija 3.

(Privatna arhiva Tomislava V.)

Fotografija 4.

(Privatna arhiva autorice rada)

S obzirom da je, govorimo li o psima vodičima, riječ o psima koji zapravo pomažu mobilnosti korisnika jasno je stoga kako upravo oni ujedno i poboljšavaju samu razinu fizičke aktivnosti, naročito kada je riječ o poznatim rutama. Osim što psi imaju ulogu pomoćnika pri mobilnosti korisnika, isto tako oni su ti koji pružaju i osjećaj koji se odnosi na povećanu neovisnost korisnika, mogu dovesti do povećanja samopouzdanja i osjećaja sigurnosti, odnosno povezanosti i nježnosti koju sam pas pruža što posljedično donosi pozitivne promjene unutar društvenog identiteta korisnika (Craigon i sur., 2017).

Moj drugi sugovornik koji je također korisnik psa vodiča, a pričao nam je upravo i o pozitivnom utjecaju psa na fizičku aktivnost, je Damir S., vlasnik psa vodiča po imenu Fili. Navodi nam kako je davne 1974. godine dobio dijabetes, a bez vida ostao prije 20 godina, kada su mu, prilikom podizanja bačve velike težine, popucale kapilare u očima te je ostao bez vida. Nakon toga, vrlo brzo naučio je tehniku bijelog štapa, a godinu dana poslije, uspio je dobiti svog prvog psa vodiča, Chipa.

Ono što navodi kao najveću poteškoću zbog sljepoće su sitnice koje ne može samostalno napraviti:

„Moram organizirati dva prijatelja samo da bi otiša u ribe jedan dan (...) Fale mi jednostavne stvari, poput igranja karata i slično“.

Damir navodi kako sljepoću ne smatra bolešću, već stanjem, iz kojeg on izvlači najviše što može i živi maksimalno kvalitetno, u čemu mu pomaže i njegov pas vodič:

„Smatram da svaka slijepa osoba koja ima psa vodiča ima puno kvalitetniji, zdraviji život nego onaj koji nema“, navodi Damir. „Jer ti htia ili ne htia, moraš tri do četiri puta izać' s njim van“.

Iako su ga mnogi sažalijevali radi navedene zdravstvene situacije koja je proizašla iz događaja prije 20 godina, Damir smatra da za to nema razloga, da život ide dalje te da je vrijeme dragocjeno: *„šest sati će uvijek bit šest sati, vidia ja ili ne vidia“*, i navodi da mnogi ljudi imaju puno gore zdravstvene probleme, a on ima tu povlasticu da ga ništa ne boli. Uz priču, na zidu nam pokazuje sliku gdje se nalaze on, njegova supruga, te njegova prethodna dva psa vodiča, Chip i Oscar, te sadašnji, Fili.

Navodi da, ukoliko mu se dogodi određena poteškoća ili neugodna situacija sa psom dok je vani, uvijek kad dođe doma razmisli je li problem u njemu, psu ili situaciji koja se dogodila, i kako spriječiti da se ne ponovi. Kako navodi, u prošlosti se susretao s određenim poteškoćama sa neprepoznavanjem psa vodiča od strane javnosti i drugih ljudi: *„nema dućana iz kojega me nisu izbacili, trgovine, javne ustanove i mora sam da probijam led u Splitu“*, ali sada je situacija mnogo bolja, jer su se ljudi s vremenom upoznali s njim i ulogom psa vodiča.

Iako mu njegov pas vodič Fili puno pomaže prilikom kretanja što se tiče izbjegavanja prepreka, navodi da je najbitnije da on sam poznaje put kojim želi ići *„Pas se navikne na grad u kojem živi, nauči svoje rute, pa zna kad idemo na kavu, pazar, banku, ali je najbitnije da ja znam gdje otprilike mogu naići na opasnosti, poput stepenica, šahta i slično“*.

Na pitanje što mu prvenstveno pas vodič omogućava, Damir odgovara da je to definitivno sigurnost tijekom kretanja, a da mu je prethodni pas vodič, Oscar, spasio život u određenom trenutku:

„Prelazili smo cestu, a on se samo u jednom momentu bacio svom svojom težinom unazad i povukao mene sa sobom. U tom trenutku prođe auto ono strujno ispred nas. On je i meni, i sebi spasia život tad.“

Kaže da sa svojim psima priča i komunicira isto kao što bi s prijateljima i ostalim ljudima, pa je jednom prilikom od prijateljice čuo kako joj je kćerka rekla:

„Mama onaj tvoj prijatelj priča s njim k'o s čovikom, on njemu sve priča kako su poskupili kumpiri, sve ovo ono... (smijeh)“

Govorimo li o nestašlucima njegovih pasa vodiča, navodi kako im je najveća mana to što previše jedu: *„ (...) jedan mi je doša kući s burekom, drugi sa korom od pancete, a da ja to nisan ni skužia“*

Damir priča kako mu je najteže bilo od šestog mjeseca 2021. godine do šestog mjeseca 2022. godine, kada je bio bez psa vodiča (u periodu između smrti prethodnog psa vodiča Oscara i dolaska Filija), i puno se manje fizički kretao. Navodi kako mu se i fizičko i mentalno zdravlje poboljšalo nakon ponovnog dolaska psa vodiča u njegov život:

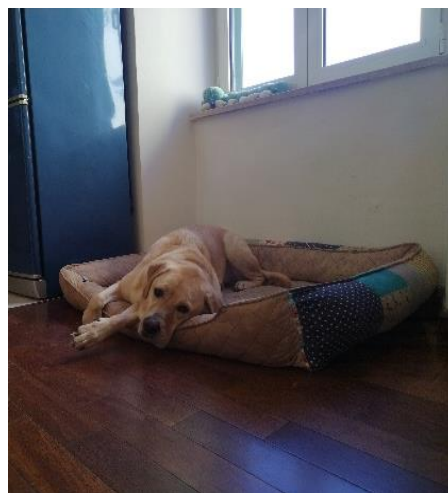
„Svaki dan sad idem 150 skala nizbrdo, 150 skala uzbrdo, stalno se krećem s njim. Nisam nikad sam, psihički pomaže, puno je moj život kvalitetniji uz njega.“

U nastavku, prikazane su fotografije sugovornika (*uz dopuštenje Damira S.*) i njegovog psa vodiča Filija.

Fotografija 5.

(Privatna arhiva autorice rada)

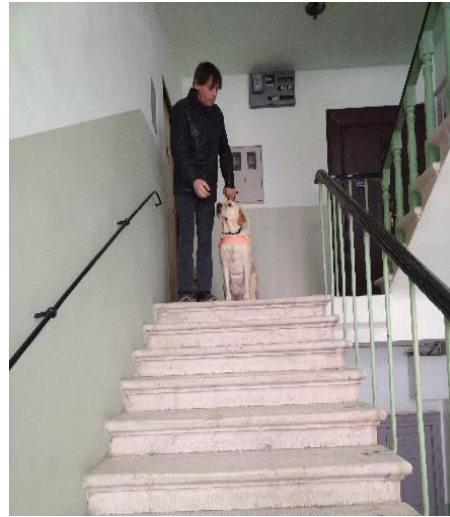
Fotografija 6.

(Privatna arhiva autorice rada)

Fotografija 7.

(Privatna arhiva autorice rada)

Fotografija 8.

(Privatna arhiva autorice rada)

6.2.2. Pas kao pomoćnik gluhoj osobi

Daljnja uloga psa vodiča i to za neku drugu ulogu osim kao vodiča slijepih, započela se pojavljivati tijekom šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. U tom slučaju radilo se o psu vodiču za gluhe osobe (Blattner, 2015). Kao što psi vodiči za slijepe koriste poput pomoćnih očiju, tako psi pomoćnici gluhim osobama koriste poput pomoćnih ušiju. Istrenirani su kako bi svoje vlasnike upozorili na bitne zvukove, poput kucanja ili zvona na ulaznim vratima, telefona, požarnih alarma, dječjeg plača i slično (Mueller, Laura: 8 types of service dogs, 2022).

Oni u tom trenutku naprave fizički kontakt (doticanje njuškom ili šapom) s vlasnikom kako bi ga upozorili na određeni zvuk i skrenuli mu pažnju, te ga odvede, ili dovode do izvora zvuka, ovisno o situaciji. Pokazalo se kako su korisnici ovih pasa zabilježili manju učestalost problema koji su se ticali sluha i da su bolje bili povezani sa zvukovima iz njihove okoline. Navedeni razlozi su u konačnici rezultirali smanjenom razinom napetosti, odnosno smanjenom razinom depresije i anksioznosti, a poboljšanjem razine samostalnosti korisnika i društvene uključenosti u aktivnosti s drugim ljudima (Guest i sur., 2006).

Uz pomoć psa, čovjek koji ne čuje može mirno otići spavati, znajući da će ga pas upozoriti ukoliko čuje zvuk koji označava opasnost, poput protupožarnog ili protuprovalnog alarma. Također, olakšava mu brigu o djetetu, s obzirom da ga alarmira čim čuje djetetov plač,

ili vodi do izvora zvuka, kada netko pokuca na vrata (Hearing Dogs for deaf people, Annual review, 2015-2016).

Iako na našim prostorima ne postoje službeni psi pomagači gluhim osobama ili osobama sa oštećenjima sluha, moguće je pretpostaviti da će, prateći primjere nekih drugih država, uskoro početi obučavati i u Hrvatskoj.

6.2.3. Pas kao pomoćnik osobama oboljelim od dijabetesa

Psi imaju preko 300 milijuna osjetilnih receptora u nosu, za razliku od čovjeka koji ima oko 6, te zahvaljujući njima imaju puno izraženiji njuh i mogućnost da namirišu stvari koje ljudi ne mogu (Nall, 2016). Za razliku od drugih ljudskih bolesti, psi vjerojatno mogu percipirati ljudske glikemijske varijacije ne samo pomoću svog izuzetnog olfaktornog aparata, već i integracijom percepcija koje dolaze iz drugih osjetila. Ipak, njuh kod pasa igra ključnu ulogu u identificiranju nekoliko organsko hlapljivih spojeva nastalih tijekom bolesnih stanja (poput raka, napadaja, zaraznih i psihijatrijskih bolesti) (Lippi i Plebani, 2019).

Relativno kratka povijest o psima koji upozoravaju na dijabetes vjerojatno je započela 2003. godine kada je Armstrong, žuti labrador retriever, dobio izvanrednu nagradu jer je mogao nanjušiti suptilne kemijske promjene, a zatim upozoriti svog vlasnika dijabetičara tipa 1 na hipoglikemijsku epizodu koja je u tijeku (Ibid).

Bitno je napomenuti kako trening pasa za pomoć osobama dijabetesu još u najranijim fazama započinje putem prikupljanja i uzimanja pozitivnih i negativnih uzoraka, odnosno u trenucima kada je osoba u hipoglikemiji i kada je u hiperglikemiji, ali ujedno i kada je u normalnoj glikemiji, kako bi psi mogli naučiti kako da ne reagiraju na negativne uzorke i pravovremeno reagiraju na one pozitivne (Nall, 2016).

U jednom od istraživanja, više od polovice od 135 ispitanika izjavilo je da je pas bio sposoban često identificirati (više od tri puta tjedno) niske vrijednosti glukoze kada ih vlasnik nije bio svjestan, dok je više od 80% ispitanika smatralo da im je pas najmanje jednom u takvim situacijama spasio život. Naposljetku, velika većina ispitanika izjavila je da smatraju kako im pas vrlo ili iznimno koristan tijekom razdoblja hipoglikemije. Prema odgovorima ispitanika,

pas je također imao značajan utjecaj na kvalitetu života (smanjenje učestalosti hospitalizacija), smanjenje potrebe za pomoći drugih osoba, kao i smanjenjem rizika od nesreća tijekom vožnje automobila, s obzirom da su oni, kao i ostali psi pomagači, trenirani kako bi u tim trenucima donijeli do čovjeka potrebne lijekove ili telefon za poziv (Ibid).

Slika 5. Pas pomoćnik djetetu oboljelom od dijabetesa
(Izvor: <http://www.lleashes.com/diabetic-alert-dogs.html>)

6.2.4. Psi pomagači ljudima u invalidskim kolicima

U Hrvatskoj, kako navode na stranicama Centra Silver: *“program za korištenje psa pomagača teško pokretnim i osobama u invalidskim kolicima omogućuje usvajanje vještina korištenja psa pomagača koji im pomaže pri donošenju i dodavanju stvari, otvaranju/zatvaranju vrata, ladica, perilica, transferu u kolica i iz njih i za druge specifične potrebe korisnika te svladavanje osnova brige i njege za psa”* (Centar za rehabilitaciju Silver: Pas pomagač).

Njihove usluge koriste osobe koje su zbog različitih bolesti ili povreda obvezne se koristiti invalidskim kolicima ili uz pomoć pomagala u svakodnevnom funkcioniranju, koje može biti uvelike olakšano uz pomoć psa pomagača. Nadalje, osobe s invaliditetom ponekad teže uspostavljaju kontakt s osobama bez invaliditeta, i obrnuto, jer potonji ponekad izbjegavaju interakcije s osobom s invaliditetom zbog straha, neugode ili neznanja kako im najbolje pristupiti. Sukladno tome, neka istraživanja su potvrdila kako pas pomagač utječe pozitivno na

poticanje komunikacije između osoba sa i bez invaliditeta te posljedično smanjuje osjećaj izoliranosti i usamljenosti kod osoba s invaliditetom (Eddy et al. 1988).

U suradnji s Centrom za rehabilitaciju Silver, imala sam priliku posjetiti i Ninu D., korisnicu psa pomagača iz Zadra, koju je na ulazak u sami program potaknula činjenica da se pas pomagač nije morao više vraćati nakon umirovljenja, već je dobila informaciju da će moći ostati s njom i nakon što više ne bude sposoban obavljati svoj posao kao pas pomagač. Njoj je to, kako govori, iznimno bitno s obzirom da pas za nju predstavlja prijatelja i ravnopravnog člana obitelji, a ne isključivo pomagača.

Nina živi s dijagnozom multiple skleroze, a u njenim svakodnevnim aktivnostima ju prati Sheena, crni labrador kojeg je dobila na ljeto 2021. godine. Nina objašnjava da joj Sheena, osim što joj često zna donijeti stvari nakon što joj ispadnu iz ruke ili na pod, također i daje motivaciju i poticaj da izađe van i udahne svjež zrak, što inače možda ne bi sama napravila.

Navodi da joj svako jutro počinje tako što: *“Sheena dođe kod mene, skoči na krevet, liže me i čeka svoj komad jabuke, to je naš jutarnji ritual!”*

Navodi da joj Sheena od samog jutra uvelike utječe na raspoloženje, kao i na društveni život i općenito pridonosi kvaliteti života. Prije je, kako nam navodi, znala biti nemirna, agresivna ili nagla u pojedinim situacijama, ali danas, ako se i dogode, objašnjava:

„Sheena me tada smiruje, skoči na mene u tim trenucima i pomogne mi da se vratim u stanje smirenosti i kontrole.“

Svi iz njene okoline su pozitivno reagirali na njenog psa pomagača i osjeća se kao da je Sheena punopravni član društva i njene obitelji. Što se tiče situacije nakon umirovljenja Sheene, Nina je potpuno jasna:

„Sheena ostaje kod mene, uvukla se pod kožu i meni i svima i ne bi mogli bez nje, bez obzira koliko je stara ili u (ne) mogućnosti obavljati posao psa pomagača“.

U nastavku, slike (*prikazane uz dopuštenje Nine D.*) prikazuju Ninu, Sheenu i njenog psećeg prijatelja, a može se primijetiti kako Sheena, crni labrador iznimno mirne naravi, neprestano pokušava biti blizu Nine.

Fotografija 9.
(Privatna arhiva autorice rada)

Fotografija 10.
(Privatna arhiva autorice rada)

6.2.5. Psi pomagači ljudima s mentalnim poteškoćama

Psi pomagači ljudima s mentalnim poteškoćama uključuju interakciju psa s ljudima kojima je dijagnosticiran neki od psihičkih poremećaja, poput posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), depresivnog poremećaja, napadaja panike i anksioznosti te sličnih poteškoća (Froling, 1998), a najčešće pomažu kod:

- Donošenja lijeka za ublažavanje simptoma kad nastupe
- Donošenja vode kako bi čovjek, korisnik psa mogao progutati lijek
- Donošenja telefona za hitne slučajeve tijekom krize
- Buđenja čovjeka pod sedativima, upozoravanje na zvono na vratima

Nadalje, oni mogu pružiti taktilnu stimulaciju kako bi prekinuli preopterećenje vlasnika; mogu snažno lizati njegovo lice na naredbu, a ova taktilna stimulacija može odvratiti partnerovu pozornost od nečega što izaziva suze ili druge neprikladne emocionalne reakcije u školi ili na radnom mjestu. Kako bi pomogao osobi da se pribere, pas mora naučiti biti neugodno uporan u lizanju i guranju dok ne dobije povratnu reakciju i/li nagradu u obliku hrane, ili naprimjer, reagira na jutarnji alarm i probudi čovjeka ukoliko ima obveze, na koje ga upozorava guranjem njuškom i lizanjem po licu. On, u nekim situacijama, može pružati duboki pritisak za smirujući učinak, primjerice kod napadaja panike i anksioznosti te tako skratiti trajanje napada i eskalaciju negativnih simptoma. Ljudi koji pate od napadaja panike izjavili su da pritisak težine psa srednje veličine ili velikog psa na njihov trbuh i prsa ima umirujući učinak. Napominje se kako je vrlo bitno da je pas dobro istreniran da odmah siđe s osobe na zapovijed (Ibid).

Često žrtve raznih napada razviju posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), te im može biti izuzetno teško provoditi vrijeme u kući kada ostali članovi kućanstva nisu prisutni zbog straha od ponovnog napada. Pas se može istrenirati da prije korisnika ulazi u sobe, hodnike ili podrum, pali lampe ili stropna svjetla kako bi smanjio strah od uljeza, kada čudna buka ili neki drugi podražaj zahtijeva pregled doma prije nego partner može nastaviti sa svakodnevnim životnim aktivnostima ili se vratiti na spavanje (Ibid).

6.2.6. Terapijski psi

Terapijski psi se koriste u području psihoterapije, radne terapije, kod poteškoća prilikom učenja, koncentracije, prilikom fizikalne terapije i slično. Tijekom svog rada i obuke terapijski psi dolaze u kontakt s ljudima različite dobi koji imaju različite poteškoće i probleme, a upravo radi mogućnosti odgovaranja na individualne karakteristike pacijenta i nove stresne situacije, vrlo je važna sposobnost prilagođavanja terapijskog psa (Katalenić, 2013).

Putem različitih terapijskih aktivnosti sa sudjelovanjem terapijskog psa moguće je izvršiti utjecaj na sam fizički razvitak djece, odnosno odraslih. Kod djece, terapije se odvija kroz igru i važna je opuštenost ali i motivacija korisnika terapija, jer dovodi do bržeg i lakšeg usvajanja ciljanih vještina. Terapijski psi potiču na spontanost u smijehu i igri te pridonose pozitivnim oblicima ponašanja na temelju čega dolazi do smanjenja moguće agresivnosti i razdražljivosti. Putem terapije utječe se ujedno na razvijanje osjetila i poticanje dodira to

posljedično dovodi kontrole disanja, ravnoteže i mnogih drugih pozitivnih ishoda (Ibid). Sukladno tome, djeca i adolescenti koji su bili uključeni u terapiju sa terapijskim psom su postizala daleko bolje rezultate u pogledu emocionalne ravnoteže i usredotočenosti (Flander i sur., 2018). Bitno je napomenuti da je, u trenutku pisanja ovog rada, u Kliničkom bolničkom centru Split, s radom počela Dora, kraljevska pudla koja je i službeno prvi terapijski pas u bolnicama na području Republike Hrvatske:

„(...) Dora je postala dio Odjela za psihologiju i edukacijsku rehabilitaciju Klinike za dječje bolesti KBC-a Split. U bolnici kažu kako će djeca, uz klasične pristupe, imati mogućnost i inovativne metode terapije koja u terapijske postupke ili aktivnosti s djecom uključuje posebno educiranog psa“ (Knežević, Katarina: Ovo je Dora, umiljata kraljevska pudla, prvi terapijski pas u jednoj bolnici u Hrvatskoj. Radit će s malim pacijentima u Splitu, 2023).

Slika 6. Terapijski pas Dora

(Izvor: <https://www.vecernji.hr/vijesti/prvi-u-hrvatskoj-imaju-vlastitog-terapijskog-psa-dora-djeci-ublazava-stres-i-usamljenost-1681758/galerija-559969?page=2>)

Davor D., radni terapeut iz Centra za rehabilitaciju Silver i stručni voditelj pasa, koji u svom radu koristi terapijske pse, navodi kako djeca i njihovi roditelji u potrebi za istima dolaze kod njih putem uputnica odnosno rješenja centra za socijalnu skrb, te nakon slanja sve dokumentacije idu na listu čekanja, nakon koje im se, u prosječnom vremenskom razdoblju od godinu i pol, dodjeljuje pas.

Nadalje, objašnjava kako sama prisutnost terapijskog psa mijenja atmosferu u terapijskoj prostoriji te su mnoga djeca motiviranija za određene aktivnosti, ali se i lakše

koncentriraju ili prestaju sa negativnim ponašanjem, ukoliko je pas u blizini. Kako navodi i Katalenić (2013) terapijski pas izaziva kod čovjeka i suosjećanje te pružanje emocionalne podrške, radi čega dolazi do porasta povjerenja, te smanjenja anksioznosti.

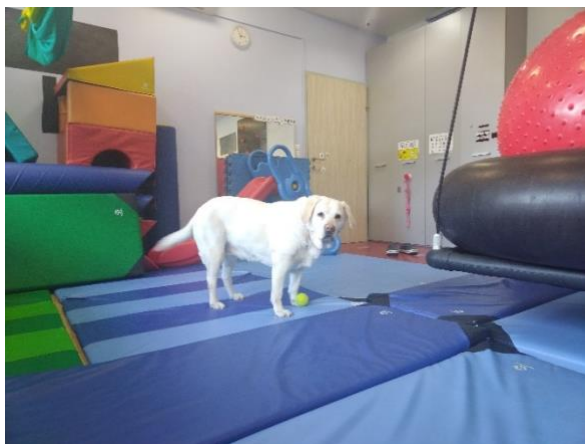
Terapijski pas svojim pristupom potiče djecu i ljude na druženje i komunikaciju s drugima, što je vrlo bitno prilikom uključivanja djeteta ili odraslog čovjeka u zajednicu i društvo. Postoje istraživanja koja pokazuju pozitivan utjecaj terapijskih pasa prilikom sudjelovanja u različitim terapijskim grupama. Grupe u kojima je bio uključen terapijski pas su bilježile veći odaziv sudionika i manji broj odustanaka od iste, što je dovelo do veće razine sudjelovanja i komunikacije u istima (Beck i Katcher, 1996).

Sukladno tome, Davor navodi kako su većina djece u nekoj mjeri zainteresirana za psa i žele komunikaciju i/li igru s njim, dok su druga malo manje zainteresirana, ali se ne primjećuju nikakvi negativni učinci uz prisutnost psa u prostoriji. Kako navodi:

„Ima slučajeva gdje su se djeca bojala psa na početku, pa smo tijekom terapije radili na tome da prebrode taj isti strah i zbliže se s njim, a time se radi i na empatiji kod djece“.

Ističe kako je vrlo bitno da su terapijski psi mirnog karaktera i stabilni, s obzirom da rade s djecom s različitim poteškoćama, poput onih s Down sindromom, ADHD-om, iz spektra autizma ili raznim poteškoćama u razvoju.

U nastavku, možemo vidjeti fotografije (*prikazane uz dopuštenje Davora D. i Centra Silver*) terapijske sobe gdje Davor uz pomoć terapijskih pasa obavlja terapije s djecom, terapijskog psa Pepu, koji vjerno obavlja svoju dužnost terapijskog psa u centru Silver te terapijskog psa Errola, koji u Centru pomaže u terapijama s djecom već 10 godina. Pomažući djeci prilikom igre, donoseći razne predmete ili jednostavno ponekad, u miru ležeći pored njih dok se oni igraju ili ga dragaju, Pepa i Errol su bitna sastavnica centra Silver.

Fotografija 11.

(Privatna arhiva autorice rada)

Fotografija 12.

(Privatna arhiva autorice rada)

Fotografija 13.

(Privatna arhiva Davora D.)

Naša druga sugovornica, Ana I., čiji sin Luka je više godina bio uključen u terapiju s terapijskim psom u centru Silver, a sada ima svog vlastitog psa s kojim provodi većinu vremena i kod kuće, navodi kako ga dobili 2018. godine te je od tada vjerni pratitelj njenog sina. Roy, crni labrador, kako navodi Ana: „*Slijepo slijedi mog Luku gdje god on krene, i stalno ide za njim*“.

Luka je u spektru autizma, a njegova majka objašnjava kako upravo Roy može isprovocirati neke stvari koje oni kao roditelji ne mogu. Iako je i sama imala strah od pasa zbog napada u prošlosti, govori kako ga je uz Roya uspjela prevladati, te navodi na koje načine pozitivno utječe na njenog sina i kako im pomaže:

„Kad se Luka zagleda u nešto dugo, Roy mu skrene pažnju, ili kad idu u šetnju, Roy je uvijek uz njega i trčkara gdje god on ode, osjećam da mi dijete nikad nije samo. Luka je dobro integriran i socijaliziran, a tome zasigurno puno doprinosi Roy. Ujutro, ukoliko Roy čuje da se Luka probudio, on grebe po vratima dok mu ne otvorimo kako bi se „pozdravio s njim“, mazio i igrao.“

Luka je prošle godine krenuo u prvi razred osnovne škole, a Roy je na dan upisa išao s njim, što je uvelike olakšalo prilagodbu na novi prostor, nove ljude i nove zvukove, kako navodi Ana. Nekoliko puta, Roy je išao s Lukom u školu (za što je potreban prethodni dogovor s djelatnicima škole i najava) gdje su svi pozitivno reagirali te se ispostavilo kako Roy pozitivno utječe i na ostalu djecu u školi i Lukine prijatelje. Djeca su u određenim situacijama prebacila pažnju s negativnog ponašanja na psa, krenuli ga dragati te se tako smirili.

Ana govori o iznimno pozitivnim reakcijama okoline, prijatelja i većine ljudi koji se susretnu sa njihovim som Royem. Ponekad, u prošlosti, znali su imati neugodnost prilikom ulaska u trgovinu, gdje djelatnici prvotno nisu dopuštali ulazak Royu zbog neznanja o prirodi njegova posla, ali sada ga svi poznaju i nemaju više tih problema prilikom ulaska u razne trgovine i druge javne ustanove. Nakon umirovljenja, planiraju zadržati Roya u obitelji, jer su se i Luka i njegov brat povezali snažno sa njim te više nitko u obitelji ne može zamisliti život bez njega. U nastavku su fotografije (prikazane uz dopuštenje Ane I., Lukine majke) suživota Luke i njegovog vjernog pratitelja Roya.

Fotografija 14.

(Privatna arhiva Ane I.)

Fotografija 15.

(Privatna arhiva Ane I.)

Fotografija 16.

(Privatna arhiva Ane I.)

7. RADNI PSI U JAVNIM SLUŽBAMA

Radne pse u javnim službama možemo pronaći u policiji, vojsci, ali i raznim službama spašavanja. Dokazi za korištenje radnih pasa za zaštitu mogu se naći već 700. godine prije Krista, a pojava suvremenih policijskih pasa datira tek s početka 20. stoljeća. Policijski psi koriste se u provedbi zakona kako bi pomogli u uhićenju osumnjičenika, odvraćanju od kaznenih djela, osiguravanju i lociranju osoba ili stvari od općeg interesa. Nadalje, slično tome, vojska obučava pse za izviđanje određenih prostora, pretraživanje zgrada i slično. Neki psi za otkrivanje služe isključivo za pronalaženje eksploziva, narkotika i krijumčarene robe gdje im je vrlo korisno njihovo razvijeno čulo mirisa. Psi za traganje i spašavanje osposobljeni su za pronalaženje živih ljudi ili ljudskih ostataka te se mogu osposobiti za odgovor u urbanim okruženjima katastrofe, poput potresa, ali i pronalaženja u divljini i na teško dostupnim prirodnim područjima (Bray i sur. 2021).

Aktivni vojni psi i policijski psi rutinski su pokazivali visoku razinu energije i zanimanja za svoju okolinu, također su bili hrabriji, razigrani tijekom povlačenja konopa, skloni jurnjavi kada im se predoči pokretni predmet i znatiželjni za iznenađujuće događaje, a bitno obilježje istih je i usredotočenost na pretragu i sposobnost dugotrajnog, neovisnog istraživanja vođenog njuhom. Nadalje, za razliku od pasa pomagača, agresija je bila poželjna osobina za poslove otkrivanja i zaštite; psi koji su pokazivali oštromnost i spremnost da reagiraju agresivno u ranoj adolescenciji imali su veću vjerojatnost da će postati policijski ili vojni radni psi u budućnosti (Ibid). U nastavku, osvrnut ću se na radne pse u policiji, vojsci te gorskim službama spašavanja.

7.1. Radni psi u policiji

Kako navodi Miroslav Puž, voditelj službe za obuku vodiča i dresuru službenih pasa u okviru Policijske akademije u Republici Hrvatskoj:

“Tradicija rada sa službenim psima postoji 49 godina, a od osamostaljenja Republike Hrvatske započeo je s radom Centar kao dio Službe za razvoj policijskog obrazovanja u okviru Policijske akademije. Nemaju vlastiti uzgoj, već se psi preuzimaju iz skloništa, donacija ili se kupuju preko javnog natječaja (...) Nije bitna pasmina ako pas iskaže dobre karakteristike. Prevladavaju belgijski i njemački ovčari, imamo nešto ptičara i mješanaca. Psi i vodiči obučavaju se

istovremeno, a tečaj koji prolaze traje od šest do devet mjeseci nakon čega dobiju licencu ako uspješno polože ispit. Svake godine moraju obnavljati licencu tako da dođu na akademiju i odrade nekoliko testiranja. Svaki službeni pas, po pravilu, smije raditi osam godina, ako je i nakon toga fizički sposoban, radni staž može mu se produljiti za dvije godine. Također, prijevremena mirovina je opcija ako mu zdravstveno stanje nije na optimalnoj razini. Odlazak u zasluženu mirovinu za službenog psa znači udomljavanje, a najčešće se odlaze upravo u domove svojih vodiča“ (Pahlić, Iva: Bili smo u školi za interventne službene pse: Jedni će čuvati granicu, drugi tražiti drogu, a treći otkrivati ljudski trag, 2022).

Kao što sam prethodno navela, korištenje životinja u izvršavanju složenih zadaća policijskih službenika ne predstavlja nikakvu novost danas, ali je, s druge strane, posljednjih godina došlo do određenih promjena u zakonodavnom smislu, ponajviše u anglosaksonskom pravu, te su ove promjene proizašle iz inicijative za povećanje stupnja zaštite službenih policijskih pasa. Oni nerijetko riskiraju svoje živote, baš poput i policijskih dužnosnika, pri obavljanju zadataka koji su pred njih stavljeni i koji se odnose na prevenciju i rješavanje nerijetko i najtežih kaznenih djela te traganja za eksplozivom ili drogom (Bingulac, Sekulić, 2022).

Navodi se da je napad na policijskog službenog psa u SAD-u tretiran kao napad na službenu osobu, za što je bila predviđena značajna kazna zakonom, koji je postrožen u smislu kaznene politike 2022. godine zbog raznih građanskih i službenih inicijativa, te sada iznosi do 10 godina zatvora u slučaju napada i ozljeđivanja i/li usmrćivanja službenog policijskog psa. Bitno je napomenuti da policijski psi i nakon “umirovljenja“, kada zbog starosti ili zdravstvenog stanja više nisu u mogućnosti obavljati svoje policijske dužnosti, trebaju brigu. U nekim zemljama, poput Engleske postoji primjer bivše policijske službe koja osigurava umirovljenim psima godišnje prihode koji obično pokrivaju veterinarske troškove (Ibid).

Hart i sur. (2000) navode zanimljivo istraživanje u kojem se istražuje odnos policijskih pasa i njihovih vlasnika, gdje su se gotovo svi službenici često igrali sa svojim psima, razgovarali s njima, mazili ih i četkali te su vjerovali da psi koriste njihovom zdravlju i dobrobiti. Policajci čiji su psi spavali u zatvorenom prostoru, često u istoj spavaćoj sobi, uglavnom su govorili da vole svoje pse i opisivali ih kao mirne i poslušne, a neki su vjerovali su da su im psi u određenom trenutku na poslu i spasili život. Policijski službenici su izjavili da troše oko 4,1 sati na dužnosti i 2,9 sati izvan dužnosti tjedno trenirajući svoje pse, a također 6,5 sati tjedno

na igru s njima, tijekom svog slobodnog vremena. Gotovo svi službenici cijenili su pseću službu i vjerovali da psi povećavaju učinkovitost cijelog policijskog odjela, a učenje kroz igru nalazimo i kod instruktora u Hrvatskoj, kako navodi instruktorka Zvezdana Kušter:

“Treniramo pse na način da misle da se igraju, koristimo tu njihovu potrebu suradnje s čovjekom koja im je urođena. Kad nađe drogu, sjedne ili legne i pokazuje nam da se na tom mjestu nalazi droga. Mi ga za to nagradimo, a on misli da se igra“ (Pahlić, Iva: Bili smo u školi za interventne službene pse: Jedni će čuvati granicu, drugi tražiti drogu, a treći otkrivati ljudski trag, 2022).

Slika 7. Policijski pas pregledava skladišta/vozila na carini

(Izvor: <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/mup-kupuje-pse-koji-mogu-zamijeniti-do-30-policajaca-posao-im-je-zapravo-zabava/>)

U Hrvatskoj, Zakon o policijskim poslovima i ovlastima uređuje određena pitanja vezano za policijske pse, poput sljedećih:

- Policijski službenik prilikom pretraživanja prostora može koristiti policijskog psa
- Službenog psa sa zaštitnom košarom i bez povodca, policijski službenik smije koristiti kao sredstvo prisile u slučaju sprečavanja bijega počinitelja kaznenog djela, sprečavanje bijega osoba koja postupa suprotno propisima o nadzoru državne granice, uspostavljanja narušenog javnog reda i mira
- S druge strane, službenog psa bez zaštitne košare i na povodcu policijski službenik može koristiti u slučaju uspostavljanja javnog reda i mira narušenog u povećanom opsegu,

sprečavanje djelovanja grupe ljudi koji ugrožavaju sigurnost drugih ljudi i/li imovinu veće vrijednosti

- Na kraju, službenog psa bez zaštitne košare i bez povodca policijski službenik može upotrijebiti kada su ispunjeni uvjeti za upotrebu vatrenog oružja (Zakon o policijskim poslovima, 2019).

7.2. Radni psi u vojsci

Tijekom 2. Svjetskog rata, povećava se potreba i uloga za psom u vojnoj obuci i zaštiti, a sve se manje koriste konji, koji su do tada bili vodeće životinje za navedene vojne potrebe. Sposobnosti psa kao što su privrženost čovjeku, usredotočenost na zadatak, brzina te dobar njuh samo su neke od prednosti koje su u to doba počele biti prepoznavane kao veliki potencijal za korištenje pasa u vojnoj službi. Govorimo li o dalekoj prošlosti, vojnici su nerijetko stavljali ovratnike sa šiljcima na pse i slali ih na neprijatelje kako bi ih ozlijedili ili su ih, tijekom zimskih uvjeta, koristili kao zaprežne vojne pse koji su prevozili ljude i/li razne namirnice do udaljenijih mjesta (Waller, 1958).

U hrvatskoj, vojna obuka službenih pasa započinje nešto kasnije, točnije tijekom Domovinskog rata:

“U ratnim vremenima, u prosincu 1991. godine, skupina entuzijasta počela je ostvarivati ideju da Hrvatska vojska, točnije Vojna policija, ustroji postrojbu koja bi se bavila obukom službenih pasa. Službeni psi prvi su se put koristili 1992., a prvo je postrojavanje zaštitno-tragačke postrojbe održano 11. svibnja 1992. u vojarni “Trstenik” kod Ivanje Reke. (...) Upravo se taj datum uzima kao dan ustrojavanja Satnije za obuku vodiča i službenih pasa “Satnik Krešimir Ivošević”, koja je dio Središta Vojne policije za obuku “Bojnik Alfred Hill” Pukovnije Vojne policije“ (Vlahović, Domagoj: Vodiči i službeni psi – brend Vojne policije, 2017).

Pasmine koje se na području Republike Hrvatske koriste u vojnim obukama su njemački, belgijski te nizozemski ovčar, a namjene su im višestruke: od zaštitno tragačke, čuvarske, detekcije eksploziva, detekcije droga te detekcije duhana i duhanskih proizvoda. Najkraća

obuka je ona za čuvaru, a traje četiri mjeseca, dok najdulje traje obuka pasa za detekciju eksploziva, droga i duhanskih proizvoda - sedam mjeseci (Ibid).

Slika 8. Trening radnih pasa u vojsci

(Izvor: <http://www.ubvvpdr.hr/vodici-i-sluzbeni-psi-brend-vojne-policije>)

Kada govorimo o psima obučanim za detekciju eksploziva, bitno je napomenuti da niti jedna protueksplozijska oprema i tehnologija ne može zamijeniti psa, koji je naučen da “razmišlja nosom“ u raznim vremenskim i klimatskim uvjetima, te ga treba promatrati kao ravnopravnog suradnika u radu, jer on može u puno kraćem vremenu pretražiti i ponjušiti određeni prostor, nego što to može čovjek uz pomoć različitih pomagala. Pseća sposobnost da pamti “mirisni pečat“ određenih svojstava u puno većoj mjeri nego čovjek, omogućava mu da na brži i lakši način detektira eksplozivne naprave, ali i drogu te duhanske proizvode, za što su posebno trenirani od rane dobi (Martinović, 2010).

„Kad psi ne bi mogli raspoznati jedan miris od drugoga, kad bi zanemarili nebitne mirise i usredotočili se na bitne, tada bi bili daleko manje korisni u mnogim poslovima koje očekujemo da obavljaju za nas. Psi koji otkrivaju eksploziv iskazali su iznimne vještine raspoznavanja mirisa u brojnim prilikama.“ (Coren, 2019)

Slika 9. Obuka radnog psa za detekciju eksploziva

(Izvor: <https://hrvatski-vojniki.hr/obuka-pasa-za-detekciju-eksploziva-2/>)

7.3. Radni psi u gorskim službama spašavanja

Slično kao i s policijskim te vojnim psima, korištenje pasa u potragama Hrvatske gorske službe spašavanja (dalje u tekstu: HGSS) započinje za vrijeme Domovinskog rata. S obzirom da su pripadnici HGSS-a spasili jednog zalutalog pripadnika međunarodnih mirovinskih snaga na području Mosora, pripadnici vojne snage, koji su bili s područja Walesa, odužili su se tako to su doveli 2 vrhunska potražna psa iz svoje domovine u Hrvatsku, koji kasnije postaju prvi službeni psi HGSS-a. Kroz narednih nekoliko godina HGSS nabavlja još dva šteneta pasmine Border Collie, a s njima započinje i prva obuka potražnih pasa HGSS-a u Hrvatskoj. Na prvim tečajevima, održanima u Hrvatskoj, instruktori su bili upravo kolege iz Walesa, a kasnije se djelovanje proširilo i na ostatak zemlje, kako bi se što veći broj ljudi upoznao i obučavao za navedene aktivnosti spašavanja i pretraživanja (HGSS: Komisija za potrage i lavine). Neki od zadataka i vježbi prilikom treninga potražnih pasa su označavanje markiranata, usmjeravanje, ustrajnost i kondicija, samostalnost u radu, traženje po putu i otvorenom terenu, ali i traženje po nepristupačnom terenu (HGSS, Časopis Zaštita/Komisija za potrage i lavine: Potražni k9 timovi na redovnom treningu u Bosiljevu, 2021).

„Psi moraju proći dugogodišnje školovanje kako bi postali licencirani potražni psi. S napunjenih godinu i pol dana mogu pristupiti licenciranju koje traje cijeli dan, a uvjet je

prethodno položen ispit poslušnosti i socijalizacije“ (Jutarnji list, Nije im lako: Potražni psi moraju završiti školu da bi mogli spašavati unesrećene ljude, 2023).

Psi rade u svim vremenskim uvjetima i obučavani su za pronalazak ljudi na različitim terenima. U zimskim uvjetima znatno im je otežan rad jer se moraju kretati kroz duboki snijeg, a traženje u lavinama znatno se razlikuje od traženja u šumama, tako da potražni timovi moraju imati i adekvatnu opremu za rad u zimskim uvjetima. Psi uspješno dolaze do markiranata koje HGSS-ovci sakriju pod snijegom, a psi su ih otkopavaju i označavaju lajanjem nakon pronalaska (Ibid).

HGSS je 2007. godine imao prvi značajan pronalazak sa svojim potražnim psom - Hosan sa svojim vodičem Josipom Granićem (današnjim pročelnikom HGSS-a) pronašla je živo trogodišnje dijete u šumi, a u potrazi je sudjelovalo stotinu pripadnika policije, vojske i mještana, te je na taj način potvrđeno ulaganje u uspješno obučavanje potražnih pasa. Trenutno, HGSS ima 68 aktivnih potražnih timova s psima. Od njih 65, 36 je licenciranih potražnih timova osposobljenih za traganje u neurbanim područjima, dok su ostali u fazi obuke (Ibid).

Slika 10. Trening potražnih pasa u HGSS-u

(Izvor: <https://www.hgss.hr/k9-trening-bosiljevo/#slider-8>)

8. PAS KAO KUĆNI LJUBIMAC

Ipak, uz to što nam može služiti kao pomagač, vodič, terapijski pas, u policiji, vojsci i raznim službama spašavanja, većina ljudi danas psa povezuje prvenstveno s izrazom *kućni ljubimac*, tj životinjom koja nam pravi društvo, kako je ranije i navedeno. Životinje za društvo su životinje koje žive s ljudima i naizgled nemaju očitu funkciju, osim ukoliko nije riječ o terapijskoj životinji, ali istraživanja pokazuju da i ljudi i životinje imaju koristi od tog suživota (Amiot i sur., 2016).

Odnos koji je čovjek započeo u dalekoj prošlosti kako bi povećao vlastite izgled za preživljavanje u svojoj okolini, danas gotovo u potpunosti poprima obilježja obostrano privrženog odnosa, dok i rezultati raznih istraživanja sustavno potvrđuju kako se od svih kućnih ljubimaca, čovjek upravo uz psa najsnažnije poveže (Ombla i sur., 2016).

Sve više ljudi danas vodi detaljnu brigu o kućnim ljubimcima, njihovoj prehrani, slobodnom vremenu, ali i zdravlju. Vlasnici pasa redovno ih vode veterinaru te ponekad na određene terapije, kako bi im pomogli ukoliko se razbole (Russo i sur. 2017)

U sklopu istraživanja odnosa čovjeka i psa, razgovarala sam sa Ljiljanom V., diplomiranom pravnicom koja je trenutno u mirovini, i ima psa kao kućnog ljubimca. Njena priča vezana uz ljubav za pse započela je u ranom djetinjstvu. Kako navodi:

„Od moje treće godine, uvijek smo imali više pasa, ja sam ih voljela, i kao mala družila sam se s njima, iako su to bili većinom lovački psi“.

Trenutno ima jednog psa, Bubu, kojeg su ona i njena obitelj udomili prije otprilike dvije godine: *„Prilikom preseljenja u novu kuću, ona se sama pojavila u našem dvorištu jer smo sagradili malu drvenu kućicu u dvorištu, gdje je pronašla sigurnost“.*

Sugovornica navodi da je na početku Buba bila divlja, vrlo vjerojatno iz razloga što je bila ulični pas i proživjela određene traume od drugih ljudi, ali se ubrzo pripitomila: *„Ja sam počela da je hranim i dajem joj vode, i tako je ona ostala kod nas. Mi je hranimo, pazimo i čuvamo“.*

Iako ne postoji poseban razlog ili određeni trenutak u kojem se odlučila na nabavku psa, s obzirom da je Buba sama došla k njima i *„uselila se“*, navodi kako je odlučila zadržati ju iz ljubavi prema životinjama, a sada ju ona, za uzvrat, svakodnevno uveseljava i pravi joj društvo. Nadalje, navodi i da je Buba karakterno jako dobar pas, stalno je s njom, često trči pred njenog

sina i kćerku kad dolaze kući, pa od uzbuđenja sve njuška, cvili, skače i valja se po zemlji jer se voli maziti. Gotovo svaki put kada ide do trgovine po namirnice, Buba ju u stopu prati do iste, te se nakon obavljene kupnje vraća s njom kući. Ukoliko ju nešto rastuži, Buba lako to primijeti i bude uz nju, a navodi da se zbog njene prisutnosti i određenih upozorenja osjeća i sigurnije:

„Buba ima poseban lavež za ljude koje ne poznaje, a poseban za životinje koje nam dolaze u dvorište. (...) Kada sam sama, nije mi uz nju dosadno, kada sam tužna, ona me razveseli“

Kada govorimo o nepodopštinama pasa, naša sugovornica navodi kako ima nekoliko priča vezano uz Bubu. Jedna od njih je trenutak kad je njen suprug, s obzirom da imaju bazen u dvorištu, stavio Bubu unutar istoga. Iako bazen nije previše dubok, Buba se pribojavala vode pa se šapicama držala za rubove, sve dok naša sugovornica nije došla do nje, kada je skupila hrabrosti i iskočila iz bazena, otrešla se od vode i nastavila maziti s njom. Navodi i kako Buba ima izrazitu empatiju, ne samo prema ljudima, već i drugim životinjama:

„Imamo i drugog ljubimca, mačku Ljubicu. Ona je skupa sa drugim macama iz istog legla, dok su bile male, sisala Bubu, koja se prema njima odnosila kao majka i sve im dopuštala. Sada su njih dvije prijateljice, igraju se i skupa jedu“.

Smatra ju članom obitelji i svojim najboljim prijateljem, jer je stalno uz nju i prati ju gdje god ide, a ostali članovi obitelji i prijatelji su ju također prihvatili, vole ju i brinu se za nju, te ne bi mogla zamisliti život bez nje. U nastavku možemo vidjeti fotografije (*prikazane uz dopuštenje Ljiljane V.*) psa Bube, mačke Ljubice, Ljiljane i njene obitelji.

Fotografija 17.

(Privatna arhiva Ljiljane V.)

Fotografija 18.

(Privatna arhiva Ljiljane V.)

Fotografija 19.
(Privatna arhiva Ljiljane V.)

Fotografija 20.
(Privatna arhiva Ljiljane V.)

9. ZAKLJUČAK

Pas i čovjek cjelokupnu povijest su u međusobnoj interakciji pa samim time nije čudno kada se za psa kaže kako je čovjekov najbolji prijatelj. Naime, uloga psa kroz povijest se mijenjala, ali nikada nije nestala. Kroz povijest, pas je imao različite uloge, ali je uvijek ta uloga uključivala određenu dozu bliskosti s njegovim vlasnikom – čovjekom. Samim time i upotreba pasa u službene i radne svrhe je s vremenom postajala sve složenijom.

Nadalje, upotreba pasa u medicinske svrhe je stoga široka i zapravo neprocjenjiva. Ljudi su tako vrlo rano počeli shvaćati kako su psi zapravo daleko pogodniji za puno više stvari od samog držanja psa na lancu kao običnog prividnog čuvara te se kroz stoljeća suživota između psa i čovjeka njihov odnos produbio. Uloga radnih pasa su razne: od višestrukog pomaganja osobama s invaliditetom da se sigurno i pouzdano kreću svojim okruženjem do osiguravanja zaštite i sigurnosti naših zajednica, gdje potonji rade u mnogim javnim službama poput policije, vojske, gorske službe za spašavanje i brinu za sigurnost i sprečavanje kriminaliteta.

Naposlijetku, kako psi pomagači i radni psi imaju svoje uloge i zadatke, tako i pas kao kućni ljubimac u puno slučajeva ima pozitivan utjecaj na svoga vlasnika, te ga vjerno prati tijekom obavljanja svakodnevnih aktivnosti, pomaže i oraspoloži kada je tužan, i to bez posebnih treninga i usavršavanja vještina, što govori o tome koliko su psi općenito privržena bića čovjeku.

Moguće je da je zanimanje za razumijevanje odnosa između čovjeka i psa više usmjereno na dobrobiti za ljude, nego za pse, stoga smatram da bi se u budućim istraživanjima trebalo detaljnije osvrnuti i na utjecaj čovjeka na psa u raznim vrstama rehabilitacije i interakcije, kako bi sa što većom sigurnosti znali kako omogućiti psu da zadovolji svoje potrebe kroz taj odnos te mogli unaprijediti trening, opremu i okruženje koje će biti odgovarajuće u svakom pogledu, ali i smanjiti nerealistična očekivanja koja ponekad ljudi imaju od pasa pomagača.

Jer psi su, u svojoj srži, prvenstveno životinje, koje također imaju svoje potrebe, reflekse i emocije, a tek onda i naši pomagači – bilo kao terapijski psi, psi vodiči, pomagači ili kućni ljubimci, i naposljetku, prijatelji koji vjerno ostaju uz nas, u zdravlju ili bolesti. Oni mogu biti naše oči ukoliko mi ne vidimo, naše uši ukoliko ne čujemo, naše noge ukoliko ne možemo

hodati, naša koncentracija kad ju ne možemo pronaći, naša “tableta za smirenje“ u stresnim situacijama. Uza sve te prednosti koje imamo od pasa, moramo biti svjesni da ne možemo očekivati od njih više od onog za što su sposobni, i da i u ovom odnosu vrijedi: “koliko uzimaš od nekog, toliko mu pokušaj i dati“.

10. LITERATURA

1. Amiot C., Bastian B., Martens P. (2016). People and companion animals: It takes two to tango. *BioScience*; 66:552–560.
2. Beck A.M. , Katcher A.H. (1996). Between pets and people: The importance of animal companionship. Purdue Univ. Press, West Lafayette, IN.
3. Bingulac Nenad; Sekulić Nenad (2022) A police service dog as a means of coercion, *Centre for Evaluation in Education and Science* 39, broj 4, str. 141--153,
4. Blattner, B. (2015). Helping Paws through History: The Evolution of the Service Dog. *Medicine Veterinary Heritage: bulletin of the American Veterinary History Society*
5. Bolha, V. (2014). *Psima s ljubavlju, odgoj i školovanje*. Rijeka: Dušević i Kršovnik d.o.o.,
6. Boyko, A. R., Quignon, P. (2010). A Simple Genetic Architecture Underlines Morphological Variation in Dogs, *Plos Biology*
7. Bray Emily, Otto Cynthia, Udell Monique, Hall Nathaniel, Johnston Angie, MacLean Evan (2021), Enhancing the Selection and Performance of Working Dogs , *Frontiers Veterinary Science, Animal Behavior and Welfare, Volume 8*
8. Burić, H. (2006). Uloga kućnih ljubimaca u povećanju ljudske dobrobiti: utjecaj na razvoj djeteta. *Dijete, Vrtić, Obitelj*, 46: 1-5
9. Chur-Hansen, A., Werner, L., McGuinness C.E., Hazel S. (2015). The Experience of Being a Guide Dog Puppy Raiser Volunteer: A Longitudinal Qualitative Collective Case Study. *Animals*, 5: 1-12.
10. Collins, Sophie (2012). *Moj pas : priručnik : sveobuhvatan vodič za zdravog, sretnog i dobro odgojenog psa*. Zagreb: Znanje
11. Cook F. Peter (2016) Prichard A., Spivak M., Berns G. Awake canine MRI predicts dogs' preference for praise vs food ,*Social Cognitive and Affective Neuroscience*, Volume 11, Issue 12, Pages 1853–1862
12. Coppinger, R. P. i Schneider, R. (1995). Evolution of working dogs. In *The Domestic Dog: Its Evolution, Behaviour and Interactions with People*, ed.
13. Coren, Stanley (2019) *Kako razmišljaju psi : proniknite u pseći um, , O mentalnim sposobnostima i intelektualnom potencijalu pasa*, V.B.Z. studio, Zagreb
14. Craigon, P.J., Hobson- Wes, P., England, G.C.W., Whelan, C., Lethbridge, E., Asher, L. (2017). She's a dog at the end of the day: Guide dog owners' perspectives on the behaviour of their guide dog

15. Dewey, R. (2017./2007.) „The Search for Laws of Learning“, u: Psychology: An Introduction, Psych Web: <https://www.psywww.com/intropsych/ch05-conditioning/classical-conditioning.html> (pristupljeno 07.04.2023.)
16. Eddy, J., Hart, L. A., & Boltz, R. P. (1988). The effects of service dogs on social acknowledgments of people in wheelchairs. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 122(1), 39 – 45.
17. Emery, K. F., Thornton, E. K., Cannarozzi, N. R., Houston, S., Escobedo, H. (2013) *Animals of the Southern Maya Highlands: Zooarchaeology of Kaminaljuyu*, In *The Archaeology of Mesoamerican Animals*, Lockwood Press, Atlanta, 381–416
18. Flander, G., Štimac, D., Fridrih, R., Rauž, A., Kucalo, I., Galić, R. (2018). Prednosti korištenja terapijskih pasa u terapiji i dijagnostici kod pacijenta s psihosocijalnim zdravstvenim teškoćama. 46(4): 413-425
19. Froling, Joan (1998) Service dog tasks for psychiatric disabilities: Service dog tasks for panic disorder, PTSD and depression <https://iaadp.org/membership/iaadp-minimum-training-standards-for-public-access/tasks-for-service-dogs-for-persons-with-a-psychiatric-disability/>
20. Furst, Jennifer (2007). Without words to get in the way: Symbolic interaction in prison-based animal programs. *Qualitative Sociology Review*, 3 (1): 96-109
21. Gonzalez-Ramirez M.T., Quezada-Berumen L., Landero-Hernández R. (2017). Assessment of canine behaviors using C-BARQ in a sample from Northern Mexico, 52–58
22. Guest, M.C., Collis, G.M., McNicholas, J. (2006). *Hearing Dogs: A Longitudinal Study of Social and Psychological Effects on Deaf and Hard-of-Hearing Recipients*
23. Hobgood-Oster, Laura (2008): *Holy dogs and asses: animals in the Christian tradition*, University of Illinois
24. Hobgood-Oster Laura (2014.): „A Dog's History of the World:Canines and the Domestication of Humans“. Baylor University Press, Waco Texas
25. Hart, L. A., Zasloff, R. L., Bryson, S., & Christensen, S. L. (2000) The Role of Police Dogs as Companions and Working Partners, *Psychological Reports*, 86(1), 190–202.
26. Joshua Mark (2019). *Dogs in the Ancient World*. (<http://www.ancient.eu/article/184/>)
27. Katalenić, L. (2013). *Terapijski psi u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska udruga za školovanje pasa vodiča i mobilitet

28. Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (33–48)
29. Larson, G., Karlsson, E. K., Perri, A., Webster, M. T. (2012). Rethinking Dog Domestication by Integrating Genetics, Archeology, and Biogeography. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109:8878– 8883
30. Lippi, Giuseppe, Plebani, Mario. (2019) "Diabetes alert dogs: a narrative critical overview" *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine (CCLM)*, 57:4
31. Losey, R. J., Nomokonova, T., Fleming, L. S. (2018). Buried, Eaten, Sacrificed: Archaeological Dog Remains from Trans-Baikal, Siberia. *Archaeological Research in Asia* 16:58–65
32. Martinović Mevludin, (2010), Psi u protueksplozijskoj zaštiti, MUP RH
33. Nall, R. (2016.): Service Dogs That Can Monitor Their Owners' Diabetes. <http://www.healthline.com/health/type-2-diabetes/dogs#overview1>
34. Odendaal, J. S., Meintjes, R. A. (2003). Neurophysiological correlates of affiliative behaviour between humans and dogs. *Vet. J.* 165(3): 296-301
35. Ombla J, Penezić Z, Vidaković M (2016) Socioemocionalni kontekst privrženosti kućnim ljubimcima, *Suvremena psihologija* 19 (2016), 2, 217-233, Naklada Slap
36. Robinson I. (1995) Associations between man and animals – The Waltham Book of Human – Animal Interaction: Benefits and responsibilities of Pet Ownership (1-6)
37. Russo, N., Vergnano D., Bergero D, Prola L. (2017) Small pilot survey on parents perception of the relationship between children and pets, *Veterinary sciences*
38. Sanders R. Clinton (1993) Understanding dogs: Caretakers' Attributions of Mindedness in Canine-Human Relationships, Volume 22, *Journal of contemporary ethnography*
39. Swanbeck Steve (2012). *The Seeing Eye*. US: Arcadia Publishing
40. Trut, L., Oskina, I. & Kharlamova, A. (2009). Animal evolution during domestication: the domesticated fox as a model . *Bioessays* , 31:349
41. Urbanski, B. L., Lezenby, M. (2012). Distress Among Hospitalized Pediatric Cancer Patients Modified By Pet-Therapy Intervention to Improve Quality of Life. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 272-281
42. Vormbrock Julia, Grossberg, John (1988) Cardiovascular effects of human-pet dog interactions *Journal of Behavioral Medicine* volume 11, 509–517
43. Waller Anna M., (1958) Dogs and National Defense, Department of the Army Office of the Quartermaster General

Izvori:

1. Acanine: Types of service dogs and how they benefit people with disabilities <https://www.acanine.com/article/types-of-service-dogs-and-how-they-benefit-people-with-disabilities>, pristupljeno 23.04.2023
2. Assistance dogs international <https://assistancedogsinternational.org/>, pristupljeno 13.12.2022.
3. Atavizam i rudimenti: primjeri <https://hr.puntomariner.com/atavism-and-rudiments-examples/>, pristupljeno 25.4.2023.
4. Centar za rehabilitaciju Silver <https://czrs.hr/>, pristupljeno 15.04.2023.
5. Centar za rehabilitaciju Silver: Pas vodič <https://czrs.hr/programi/pas-vodic/>, pristupljeno 12.3.2023.
6. Hearing dogs for deaf people <https://www.hearingdogs.org.uk/globalassets/downloads/annual-reviews/hearing-dogs-annual-review-2015-2016.pdf>, pristupljeno 13.08.2023.
7. HGSS, <https://www.hgss.hr/strucne-komisije-i-odjeli/komisija-za-potrage-i-lavine/>, pristupljeno 13.7.2023
8. HGSS, <https://www.hgss.hr/k9-trening-bosiljevo/>, pristupljeno 15.08.2023.
9. Hrvatski vojnik, 2017, <https://hrvatski-vojn timer.hr/vodici-i-sluzbeni-psi-brend-vojne-policije/>, pristupljeno 15.7.2023.)
10. In portal: Udruga psi pomagači, edukacija stručnih suradnika koji žele uključiti psa pomagača u svoj rad <https://www.in-portal.hr/in-portal-news/vijesti/11911/udruga-psi-pomagaci-edukacija-strucnih-suradnika-koji-zele-ukljuciti-psa-pomagaca-u-svoj-rad>, pristupljeno 09.04.2023.
11. International Guide Dog Federation <https://www.igdf.org.uk/guide-dogs/history-of-guide-dogs/>, pristupljeno 25.4.2023
12. Jutarnji list <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/bili-smo-u-skoli-za-interventne-sluzbene-pse-jedni-ce-cuvati-granicu-drugi-traziti-drogu-a-treci-otkrivati-ljudski-trag-15272699>, pristupljeno 13.7.2023.
13. Narodne novine: Pravilnik o uvjetima prostora i opreme, stručnih i drugih radnika za obavljanje djelatnosti pružanja pomoći i podrške korištenjem psa pomagača te sastavu i načinu rada povjerenstva za utvrđivanje uvjeta https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_05_60_1218.html, pristupljeno 09.05.2023.

14. Narodne novine: Zakon o kretanju slijepe osobe uz pomoć psa vodiča, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_10_131_1591.html, pristupljeno 23.05.2023.
15. Psi vodiči <https://www.psivodici.hr/o-nama/povijest/>, pristupljeno 15.3.2023.
16. Telegram <https://www.telegram.hr/zivot/ovo-je-dora-umiljata-kraljevska-pudla-prvi-terapijski-pas-u-jednoj-hrvatskoj-bolnici-radit-ce-s-malim-pacijentima-u-splitu/>, pristupljeno 20.8.2023.
17. The tale of tails <http://taleoftails.co.uk/resources/reality-check/history/>, pristupljeno 13.8.2023.
18. The curious symbolism of dogs in literature and myth <https://interestingliterature.com/2021/03/dogs-symbolism-in-literature-and-myth-meaning-analysis/>, pristupljeno 30.06.2023.
19. The Spruce pets <https://www.thesprucepets.com/types-of-service-dogs-4587180>, pristupljeno 20.04.2023
20. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (2019) <https://zakon.hr/z/173/Zakon-o-policijskim-poslovima-i-ovlastima> , pristupljeno 13.7.2023.

12. PRILOZI

1. Slike

Slika 1. Porijeklo psa (<https://pethelpful.com/dogs/DOGS-What-are-they>)

Slika 2. Prikaz dinga (<https://www.dingoden.net/facts.html>)

Slika 3: Pavlovljevo klasično uvjetovanje psećih refleksa
(<https://www.dogalize.com/2018/04/pavlov-dog-classical-conditioning/>)

Slika 5: Pas pomoćnik djetetu oboljelom od dijabetesa (<http://www.lleashes.com/diabetic-alert-dogs.html>)

Slika 6. Terapijski pas Dora (<https://www.vecernji.hr/vijesti/prvi-u-hrvatskoj-imaju-vlastitog-terapijskog-psa-dora-djeci-ublazava-stres-i-usamljenost-1681758/galerija-559969?page=2>)

Slika 7. Policijski pas pregledava skladišta/vozila na carini
(<https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/mup-kupuje-pse-koji-mogu-zamijeniti-do-30-policajaca-posao-im-je-zapravo-zabava/>)

Slika 8. Trening radnih pasa u vojsci (<http://www.ubvvpdr.hr/vodici-i-sluzbeni-psi-brend-vojne-policije>)

Slika 9. Obuka radnog psa za detekciju eksploziva (<https://hrvatski-vojniki.hr/obuka-pasa-za-detekciju-eksploziva-2/>)

Slika 10. Trening potražnih pasa u HGSS-u (Izvor: <https://www.hgss.hr/k9-trening-bosiljevo/#slider-8>)

2. Fotografije

Fotografije 1-4: Fotografije korisnika Tomislava V., (objavljene uz dopuštenje)

Fotografije 4-8: Fotografije korisnika Damira S., (objavljene uz dopuštenje)

Fotografije 9 i 10: Fotografije korisnice Nine D., (objavljene uz dopuštenje)

Fotografije 11 - 13: Fotografije radnog terapeuta Davora D. (objavljene uz dopuštenje)

Fotografije 14-16: Fotografije sugovornice Ane na kojima se nalazi sin Luka (objavljene uz dopuštenje)

Fotografije 17-20: Fotografije sugovornice Ljiljane V. (objavljene uz dopuštenje)

OBRAZAC - PITANJA ZA INTERVJU
(korisnici pasa pomagača, vodiča i terapijskih pasa)

Poštovani,

Hvala Vam što ste pristali izdvojiti vrijeme za ovo istraživanje. Moje ime je Petra Matković i voljela bi saznati više o Vašem životu uz psa vodiča/pomagača u svrhu istraživanja, koje provodim u sklopu pisanja diplomskog rada Ljudsko životinjski odnosi - Pas u službi čovjeka kroz povijest uz mentorstvo profesorice Brigitte Miloš, na odsjeku za kulturalne studije pri Filozofskom fakultetu u Rijeci.

Ukoliko imate slobodnog vremena, voljela bi provesti nekoliko sati s Vama (ili koliko god Vam vremenski raspored to dopušta), kako bi lakše mogla uvidjeti načine na koji Vam pas vodič/pomagač pomaže u svakodnevnim aktivnostima i kako funkcionirate zajedno. Pokušala bi Vas pratiti u vašim svakodnevnim aktivnostima, evidentirati ih slikama ukoliko za to imam Vaše dopuštenje, te pitati pitanja poput:

1. Možete li navesti nešto o sebi, koliko godina imate, čime se bavite te koje su Vaše zdravstvene poteškoće radi kojih imate potrebu za psom vodičem/pomagačem/terapijskim psom?
2. Kako ste saznali i ušli u program za psa vodiča/pomagača/terapijskog psa?
3. Kako ste se nosili sa životnim poteškoćama prije pomoći psa vodiča/pomagača?
4. Kako Vam on pomaže u svakodnevnim aktivnostima?
5. Na koje aspekte Vašeg života djeluje prisutnost psa pomagača? (društveni, poslovni...)
6. Primjećujete li određene promjene koje su nastupile u Vašem psihičkom i fizičkom zdravlju otkad imate psa vodiča/pomagača uz sebe?
7. Kakve su bile reakcije vaše okoline; obitelji, prijatelja i poznanika na vaš odnos sa psom?
8. Jeste li nailazili na određene prepreke ili neugodnosti u procesu privikavanja na život sa psom?
9. Smatrate li Vašeg psa prvenstveno pomagačem/vodičem/terapijskim psom ili je on također i Vaš kućni ljubimac/prijatelj/član obitelji?
10. Možete li zamisliti život bez svojeg psa pomagača/vodiča/terapijskog psa?

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!